

Kuvakirjassa ilmenevien tunteiden tulkitseminen varhaiskasvatuksen näkökulmasta

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteen maisteriohjelma
Pro gradu -tutkielma
Varhaiskasvatuksen opintosuunta
Helmikuu 2020
Iina Helkiö

Ohjaaja: Jonna Kangas

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare - Author Iina Helkiö		
Työn nimi - Arbetets titel Kuvakirjassa ilmenevien tunteiden tulkitseminen varhaiskasvatuksen näkökulmasta		
Title Interpretation of emotions in the picture book from the perspective of early childhood education		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede, varhaiskasvatus		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Jonna Kangas	Aika - Datum - Month and year 02/2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 56
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Tutkimus tarkastelee Katri Kirkkopellon vuonna 2013 julkaisemaa kirjaa Molli, jota mainostetaan tunnetaitoja kehittäväenä kirjana. Tämän tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, minkälaisia tunteita kuvakirjassa on, miten tunteet ilmenevät tarinan edetessä sekä kuinka paljon erilaisia tunteita kirjassa nousee esille. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten päähahmon tunnetaidot kehittyvät kirjan edetessä. Aihe on hyvin ajankohtainen, sillä tunnetaitojen kehittymisestä ja hallinnasta puhutaan sekä kasvatuksen asiakirjoissa, kentällä että mediassa. Tämän takia varhaiskasvattaja tarvitsee työkaluja lapsen tunnetaitojen harjoittamiseen.</p> <p>Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus ja sen aineistona toimii edellä mainittu Molli-kuvakirja. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia tekstin tarkastelua varten ja visuaalista sisällönanalyysia kuvan tarkastelua varten.</p> <p>Tutkimustulokset osoittivat, että kuvakirjassa kielteisten tunteiden kuvaus hallitsi kokonaisuutta ja yli puolet analyysin kautta esille tulleista tunneilmaisuista olivat kielteisiä. Kirjassa käsitellään siis enemmän kielteisiä tunteita kuin myönteisiä. Tarinan edetessä ilmeni, että myönteisiä tunteita ilmeni kuitenkin tasaisemmin läpi tarinan verrattuna kielteisiin tunteisiin. Vallitsevia kielteisiä tunteita olivat viha, yksinäisyys, suru, jännitys, suuttumus sekä säikähdys. Vallitsevia myönteisiä tunteita olivat ilo, ystävällisyys, uteliaisuus, hyvä olo, rohkeus sekä sinnikkyys. Tarinan edetessä kirjan päähahmon Mollin tunnetaidot myös kehittyivät. Aluksi Molli ei tunnistanut tunteitaan, kun taas lopussa hahmo pohti ja puntaroi, miltä mikäkin tunne tuntuu.</p> <p>Tämän tutkimuksen perusteella kyseisessä kuvakirjassa esitellään paljon tunteita sekä kuvan että tekstin välityksellä ja tämä kuvakirja osoittautuu monipuoliseksi työkaluksi tunteiden tulkitsejana. Vaikka kuvakirjassa käsitellään enemmän kielteisiä kuin myönteisiä tunteita, on kirjassa kuitenkin lastenkirjallisuudelle tyypillinen onnellinen loppu.</p>		
Avainsanat - Nyckelord tunteet, tunneäly, tunnetaidot, lastenkirjallisuus, kuvakirja		
Keywords emotions, emotional intelligence, emotional skills, children's literature, picture book		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Iina Helkiö		
Työn nimi - Arbetets titel Kuvakirjassa ilmenevien tunteiden tulkitseminen varhaiskasvatuksen näkökulmasta		
Title Interpretation of emotions in the picture book from the perspective of early childhood education		
Oppiaine - Läroämne - Subject Education, early childhood education		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Jonna Kangas	Aika - Datum - Month and year 02/2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 56
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>This thesis examines the book Molli, published by Katri Kirkkopelto in 2013, which is being promoted as tool for learning emotional skills in childhood. The purpose of this thesis was to find out what kind of emotions the picture book has, how emotions manifest as the story unfolds, and how many different emotions come up in the book. In addition, the thesis explores how the protagonist's emotional skills develop as the book progresses. The subject of the thesis is very topical as the development and management of emotional skills are discussed in educational documents, on the educational field and in the media. Because of this, early childhood educator needs tools to practice the child's emotional skills.</p> <p>The approach of the thesis is qualitative and the research material used in it is above mentioned picture book Molli. The research material was analysed by using content analysis for viewing the text and visual content analysis for viewing the picture.</p> <p>The results of the thesis indicated that the description of negative emotions dominated the whole picture book and more than half of the emotions expressed through the analysis were negative. Thus, the book deals more with negative emotions than positive ones. As the story progressed, however, positive emotions appeared more evenly throughout the story compared to negative emotions. The prevailing negative emotions were anger, loneliness, sadness, tension and fright. The prevailing positive emotions were joy, kindness, curiosity, well-being, courage and persistence. The book's protagonist, Molli, developed its emotional skills as the story progressed. In the beginning of the book, Molli did not recognize its emotions but at the end it learned to control different emotions.</p> <p>Based through this research, this picture book presents a remarkable amount of different emotions both via image and text. This picture book also proves to be a versatile tool for interpreting emotions. Although the picture book deals more with negative than positive emotions, the book still has a happy ending which is typical for children's literature.</p>		
Avainsanat - Nyckelord tunteet, tunneäly, tunnetaidot, lastenkirjallisuus, kuvakirja		
Keywords emotions, emotional intelligence, emotional skills, children's literature, picture book		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO	2
2	TUNTEET, KIRJALLISUUS JA KUVALLINEN ILMAISU VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEISSA	3
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	5
3.1	Tunteet lapsuuden näkökulmasta	5
3.1.1	Tunteiden erityispiirteitä.....	7
3.1.2	Tunneäly ja tunnetaidot	8
3.1.3	Tunnetaitojen opettaminen	11
3.1.4	Empatian opettaminen.....	14
3.2	Lastenkirjallisuus	16
3.2.1	Lastenkirjallisuuden käsite.....	16
3.2.2	Lastenkirjallisuuden historiaa	17
3.2.3	Sadut ja myytit	18
3.2.4	Sadut muuttuvat vuosien varrella	18
3.3	Kuvakirja lastenkirjallisuuden genrenä.....	20
3.3.1	Kuvakirjan historiaa.....	22
3.3.2	Sadut herättävät tunteita lapsessa	22
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	25
5	TUTKIMUKSEN KONTEKSTI	26
5.1	Aineiston analyysimenetelmä	26
5.2	Kuvakirjan analyysi	27
5.2.1	Neljäs aukeama	28
5.2.2	Viides aukeama	29
5.2.3	Seitsemäs aukeama	30
5.2.4	Kahdeksas aukeama	31
5.2.5	Yhdeksäs aukeama	32
5.2.6	Kahdestoista aukeama	33
5.2.7	Kolmastoista aukeama	33
5.2.8	Neljästoista aukeama	35
5.2.9	Viidestoista aukeama.....	36
5.2.10	Kuudestoista aukeama	37
5.2.11	Tiivistetyt aukeamat	38
6	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	42

6.1	Tunteet kuvakirjassa	42
6.1.1	Tunteiden esiintyvyys kuvakirjassa	43
6.1.2	Erilaisten tunteiden näyttäytyminen kuvakirjassa tarinan edetessä	44
6.1.3	Toistuvasti esille nousevat tunteet kuvakirjassa	46
6.1.4	Päähahmon Mollin tunnetaitojen kehitys kuvakirjassa.....	48
7	LUOTETTAVUUS	50
8	POHDINTAA	51
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	

TAULUKOT

Taulukko 1. Tunteet kuvakirjassa.....	43
---------------------------------------	----

KUVIOT

Kuvio 1. Mahdolliset perustunteet.	6
Kuvio 2. Kuvakirjan kategoriat.	21
Kuvio 3. Kirjoitetut ja kuvatut tunteet kuvakirjassa.....	44
Kuvio 4. Tunteet aukeamilla.	45
Kuvio 5. Vallitsevat kielteiset tunteet.	46
Kuvio 6. Vallitsevat myönteiset tunteet.	47

1 Johdanto

”Nyt on trendikästä olla ystävällinen” kirjoittaa Vöntönen (2020) Helsingin Sanomien sekä The Economistin yhdessä julkaisemassa erikoisteoksessa *Maailma 2020*. Ihmisten ikävä toiminta toisia kohtaan on historiaa ja vuorovaikutuksessa tulisi olla enemmän kehuja sekä positiivista palautetta. Tulevaisuuden johtajat nähdään mukavina, toisten vahvuudet esille nostavina sekä ystävällisinä henkilöinä. Tulevaisuuden tehokkaat työntekijät taas nähdään motivoituneina omaan työhönsä, kun he kokevat olonsa mukavaksi sekä arvostetuksi. (Vöntönen, 2020.). Jotta tulevaisuuden johtaja tai työntekijä pystyy toimimaan ystävällisesti muita kohtaan, tulee hänen kehittää aktiivisesti tunnetaitojaan lapsuudesta lähtien.

Olen työskennellyt varhaiskasvatuksen opettajana viimeiset kuusi vuotta ja olen törmännyt kentällä jatkuvasti samaan haasteeseen: kuinka käsittelen lapsen tunnereaktioita erilaisissa arjen tilanteissa. Keskustellessani asiasta kollegojeni kanssa, kokevat he samanlaista problematiikkaa. Kentälle on tullut hyviä pedagogisia suuntauksia, muun muassa positiivinen pedagogiikka, jossa keskitytään luonteenvahvuuksiin sekä myönteiseen toimintaan. Varhaiskasvattajan hyvä olo heijastuu lapsiin ja ilmapiiri on positiivisempi. (Leskisenoja, 2019, 8-9.). Samalla kun positiivista pedagogiikkaa ja luonteenvahvuuksia viljellään varhaiskasvatuksen kentälle, törmään edelleen samaan ongelmaan: kuinka käsittelen lapsen tunnereaktioita? Ei riitä, että kehun lasta rohkeaksi ja sinnikkääksi, jos hän on suuren tunnekuohun vallassa. Mielestäni varhaiskasvatuksessa on pureuduttava vahvemmin tunteisiin ja niiden käsittelytaitoihin. Kun varhaiskasvattajalla on ymmärrys lapsen tunteiden kehittymisestä, voi hän aktiivisesti vaikuttaa lapsen tunnetaitojen vahvistumiseen. On yksilöllistä, millaisia menetelmiä kukin lapsi tarvitsee kehittyäkseen tunteiden taitajana. (Köngäs, 2019, 61).

Pro gradu -tutkielmassani selvitän tunteiden ilmenemistä kuvakirjassa. Tarkastelen Katri Kirkkopellon vuonna 2013 julkaisemaa kirjaa *Molli*, joka on varhaiskasvatuksen kentällä suosiota nauttiva kirja ja joka katsotaan hyväksi erityisesti tunnetaitojen harjoittelussa. Minua kiinnostaa selvittää, minkälaisia tunteita kuvakirjassa on, miten tunteet ilmenevät tarinan edetessä sekä kuinka paljon erilaisia tunteita kirjassa nousee esille. Käsittelen myös kirjan päähahmon Mollin tunnetaitojen kehittymistä kirjan edetessä.

2 Tunteet, kirjallisuus ja kuvallinen ilmaisu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kaikki kolme käsitettä, *tunteet*, *kirjallisuus* ja *kuvallinen ilmaisu* nostetaan esille selvästi. Perusteissa painotetaan varhaiskasvatuksen arvoperustan tärkeyttä lapsen kehittämisessä ja kasvamisessa, jossa opetetaan lapselle hyvyttä ja rauhaa. Lapsella on oikeus kokea ja näyttää omat tunteensa sekä oppia ympärillä olevien ihmisten ja kasvattajien avulla käsittelemään erilaisia tunteitaan. Myös toisen asemaan asettuminen sekä ristiriitojen rakentava käsittely kehittyvät samalla. Varhaiskasvattaja tukee lapsen terveyttä ja hyvinvointia erilaisin toimintatavoin, jotka lapsi voi ottaa käyttöönsä ne opittuaan. On tärkeää mahdollistaa lapselle tunnetaitojen harjoittelu ja niiden oppiminen. Perusteissa painotetaan, että oppiminen on monisäikeinen termi. Siihen liittyy erilaisia osa-alueita joista yksi on tunteet. Oppimista tapahtuu jatkuvasti kaikkialla ja myönteinen oppimisympäristö sekä tunnemaailma lapsen ympärillä edesauttaa lapsen kehittymistä oppijana. Vuorovaikutustaidot sekä kyky ilmaista itseään ja ymmärtää muita ovat suoraan yhteydessä lapsen toimintakyvylle ja identiteetille. (Opetushallitus, 2018.)

Kirjallisuuden ja kuvakirjat voi liittää varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) oppimisen alueisiin, jotka kuvaavat oppimisen keskeisiä osa-alueita. Alueet on jaettu viiteen eri osaan, joista nostan esille kaksi eri kohtaa: *kielten rikas maailma* ja *ilmaisun monet muodot*. (Opetushallitus, 2018.)

Kielten rikas maailma käsittää kielimaailman ympärillämme ja sen oppimisen. Varhaiskasvatuksessa kehitetään lapsen kielellisiä taitoja sekä kieli-identiteettiä, joka jakaantuvat kuuteen eri kohtaan: vuorovaikutustaitoihin, kielen ymmärtämisen taitoihin, puheen tuottamisen taitoihin, kielen käyttötaitoihin, kielelliseen muistiin ja sanavarastoon sekä kielitietoisuuteen. Kieli nähdään sekä oppimisen kohteena että käyttövälineenä. Tutkimukseni yhdistyy erityisesti *kielen käyttötaitoihin*, joissa painotetaan varhaiskasvattajan tapaa ohjata lasta käyttämään kieltä eri tavalla eri tilanteissa. Tässä erityisesti luettu teksti esimerkiksi kuvakirjaa havainnoiden vahvistaa lapsen tapaa toimia vuorovaikutushetkissä myönteisellä tavalla. (Opetushallitus, 2018.)

Ilmaisun monet muodot osa-alueella painotetaan lapsen sanallisen, kehollisen, kuvallisen ja musiikillisen kehityksen tukemista. Erityisesti sanallisen ja kuvallisen alueen kehittyminen painottuu tutkimuksessani kirjallisuuden ja kuvien näkökulmasta.

Perusteissa painotetaan lapsen kokonaisvaltaisuutta oppijana ja yllä mainittujen ilmaisun muotojen yhdistelyä. Taiteellisella kokemisella on yhteys lapsen myönteisen minäkuvan kehitykseen, sosiaalisiin taitoihin sekä laajempaan käsitykseen ympäröivästä yhteiskunnasta. Erilaisten merkitysten tutkiminen sekä tulkitseminen ilmaisun avulla vahvistavat myös lapsen oppimista ja kehittymistä. Sanallisen ilmaisun avulla lapsi pystyy sanoittamaan sekä tunnistamaan lastenkirjallisuudesta esille nousseita tunteita ja sitä kautta yhdistämään sen omaan toimintaansa eri ympäristöissä. Kuvallinen ilmaisu antaa lapselle mahdollisuuden harjoitella kuvien havainnointia ja niiden tulkintaa. Sanallisen ja kuvallisen ilmaisun yhdistelmä taas näyttäytyy esimerkiksi kuvakirjassa, kun lasta ohjataan tunnistamaan, kertomaan ja sanoittamaan kirjassa näkyviä kuvia ja niissä ilmeneviä viestejä. (Opetushallitus, 2018.). Seuraavaksi esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, jossa käsittelen tunteita ja tunnetaitoja, lastenkirjallisuutta sekä kuvakirjaa.

3 Teoreettinen viitekehys

Teoriaosuuteni jakautuu kolmeen eri teemaan, jotka ohjaavat ja rajaavat tutkimustani. Teemat ovat seuraavat: *tunteet lapsuuden näkökulmasta*, *lastenkirjallisuus* ja *kuvakirja lastenkirjallisuuden genrenä*. Tunteita tarkastellaan eri tieteenaloilla eri lähtökohdista. Mielipiteet tunteiden perusolemuksesta vaihtelevat, sillä osa kokee tunteiden ilmenemisen pelkästään biologisena ilmiönä, kun taas osa ajattelee tunteiden syntyvän sosiaalisessa kanssakäymisessä toisten kanssa. Tutkimuksessa keskityn eniten varhaiskasvattajan näkökulmasta ulkoiseen toimintaan, joka näyttäytyy sosiaalisissa tilanteissa. Lastenkirjallisuuden ja kuvakirjan osalta pyrin selvittämään käsitteiden merkitykset ja pureudun samalla niiden historiaan. Lopuksi kerron tunteiden ja lastenkirjallisuuden yhdistävistä tekijöistä.

3.1 Tunteet lapsuuden näkökulmasta

Tunteet syntyvät samalla, kun aistimme jotain ja ne antavat meille mielikuvan koetusta asiasta joko mieleisenä tai epämielleisenä. Tunne tuntuu kehossa ja se saattaa näkyä myös fyysisenä reaktiona viestien toiselle ihmiselle jotain vallitsevasta tunnetilasta. Tunteen tuottaminen mahdollistaa sen poistumisen ihmisestä ja etenkin voimakkaat tunteet tulisi saada pois kehosta. Jo vastasyntynyt vauva tuntee kahta erilaista tunnetta, mielihyvää ja mielihyvää. Näiden tunteiden kautta vauva on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja hän välittää mielentilansa muille. Jokainen ihminen tuntee eri tavalla, minkä johdosta ei tunteita voi lajitella oikeiksi tai vääriksi. Ihmisen yksilöllinen tunne on kuitenkin aito ja tämä tekee siitä oikean. (Kalliopuska, 1983, 14; Kinnunen, 2003, 107-108, 113; Peltonen, 2000, 13.)

Kerola ym. (2012) kertoo, että ymmärrys tunteista syntyy jo vauvaiässä, kun vauva huomaa toisten ilmeiden kautta tunteita sekä itkee, kun kuulee toisen vauvan itkevän. Kaksivuotiaalla on jo taidot sekä lohduttaa että kiusata toista ja jo kolmevuotias pystyy luomaan mielikuvan toisen tunteista. Neljävuotias pystyy jo hallitsemaan omia tunteitaan piilottamalla ne ja viisivuotias pystyy jo nimeämään muun muassa vihan ja ilon tunteet. (Kerola ym, 2012.)

Tunteiden määrää on vaikea lähteä edes arvuuttelemaan, sillä jokainen tuntee eri tavalla. Tätä kautta syntyy muunnoksia ja tunteiden alalajeja. Kiistelyä siitä, mitä ovat perustunteet vai onko niitä edes olemassa, tapahtuu edelleen. Monen tunnetutkijan

mielestä yksilöllisen tunneilmaisun ja tunnekokemuksen takia on haastavaa lajitella tunteita esimerkiksi niin sanotuiksi perustunteiksi. Moni tutkija silti kokee, että esimerkiksi tunnetaitojen harjoittelun takia on hyvä eritellä erilaisia tunteita ja osa tutkijoista kannustaa keksimään omia tunneilmaisuja. Hyvänä esimerkkinä toimii filippiinien kielen sana *gigil*, joka tarkoittaa rutistettavan ihanaa tunnetta. (Lahtinen & Rantanen, 2019, 39-41.)

Golemanin mukaan tunteet ovat ”Elämyksellisiä mielenliikkeitä ja niihin liittyviä ajatuksia, psykologisia ja biologisia tiloja sekä yllätyksiä toimintaan” (Goleman, 1997, 341). Goleman ehdottaa mahdolliseksi perustunteiden (Kuvio 1) joukoksi *vihan, surun, pelon, nautinnon, rakkauden, yllätyksen, inhon ja häpeän*. Samalla hän kuitenkin painottaa, että kyseisistä tunteista ei tulisi syntyä ohjetta tunteiden luokittelulle, sillä eri tunteiden yhdistelmät muokkaavat tunnetta monesti merkittävästi. Hän on monien muiden tutkijoiden tavoin luonut erilaisia tunneryhmiä sekä niiden ulottuvuuksia huomioiden tunteiden monimuotoisuuden. Tunneryhmien ja joukkojen reunoilla ovat mielialat, jotka eivät näy yhtä voimakkaasti kuin tunteet ja niiden kestot ovat pidempiaikaisia. Mielialoista seuraa erilaisia luonnetyyppejä, joka kertoo ihmisen taipumuksesta olla esimerkiksi iloinen, surullinen tai pelokas. Näistä piirteistä voi syntyä tunnehäiriöitä, joita ovat muun muassa kliininen masennus tai ahdistus. (Goleman, 1997, 341-342.)

Kerolan ym. (2012) mukaan tunteita ei voi jaotella myönteisiksi tai kielteisiksi, sillä jokainen ihminen tuntee tietyn tunteen yksilöllisesti, eikä tunteiden nimeäminen ole helppoa tai yksimielistä. Tunteet eivät myöskään ole oikeita tai vääriä, eikä aiheellisia tai aiheettomia. Ihminen voi yleensä hyvin kokiessaan erilaisia tunteita, mikäli pystyy ne tunnistamaan. Tutkijoiden mukaan perustunteita (Kuvio 1) ovat *ilo, suru, pelko, viha, inho* ja *hämmästy*s. (Kerola ym., 2012.).

Mahdolliset perustunteet Kerolan ym. (2012) mukaan	Mahdolliset perustunteet Golemanin (1997) mukaan
<ul style="list-style-type: none"> •Ilo •Suru •Pelko •Viha •Inho •Hämmästy 	<ul style="list-style-type: none"> •Viha •Suru •Pelko •Nautinto •Rakkaus •Yllätys •Inho •Häpeä

Kuvio 1. Mahdolliset perustunteet.

Lahtinen ja Rantanen (2019, 38) esittelevät joukon tunteita ja viestin, joka kuvaa tunnetta. He tuovat esille seuraavat tunteet: *turhautuminen, viha, suru, pelko, inho, halveksunta, häpeä, syyllisyys, kateus, mustasukkaisuus, innostus, katumus, vahingonilo, uteliaisuus, hämmennys, hämmästys, ylpeys, myötäylpeys, hilpeys, helpotus, tyytyväisyys, toivo, myötätunto, ihailu, kohottuminen* sekä *vaul-tunne*. Vaikka tunteita on esitelty kattava määrä, eivät tutkijat esitele näitä perusjoukkona, vaan yleisenä tunteiden joukkona, joita kohtaa usein. (Lahtinen & Rantanen, 2019, 38-40.)

Vaikka Kerolan ym. (2012) mukaan tunteita ei voi jaotella myönteisiksi tai kielteisiksi, Köngäs (2019, 70) kuitenkin puhuu myönteisistä ja kielteisistä mielialoista sekä niiden vaikutuksesta lapsen kehitykseen. Lapsi on perusolemukseltaan positiivinen ja erilaiset biologiset ominaisuudet vahvistavat lapsen myönteistä ajatusta itsestään. Lapsi on utelias oivaltaja, kenellä on tarve fyysiseen toimintaan sekä kumppanuuden kokemiseen muiden lasten kanssa. Myös turvalliset kokemukset aikuisten kanssa vaikuttavat myönteiseen tunneilmaisuun. Negatiivisen tunneilmaisun lapsi taas oppii ympäristöstä. Esimerkiksi tunnekylmässä ympäristössä eläminen, jossa vähätellään lapsen taitoja, saattaa vaikuttaa merkittävästi lapsen uskoon itsestään ja voi näyttäytyä heikkoina oppimistuloksina. (Köngäs, 2019, 70.)

Köngäs (2019, 69) puhuu termeistä *emootio, mieliala, tunnetila, tunne* sekä *tuntemus* ja painottaa, että nämä yllämainitut termit eroavat toisistaan. Emootio on ihmiskehon sisällä syntyvä vaikuttaja, kun taas ainoastaan sekunteja kestävä tunne syntyy emootion, eli vaikuttajan pääsystä hermoradalla solusta toiseen. Kun ihminen kokee tuntemuksen, havaitsee hän reaktion, mutta ei pysty selittämään tunnetta. Näiden kaikkien vaiheiden jälkeen tulee tunnetila, jonka ihminen havaitsee ja johon ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa. (Köngäs, 2019, 69.)

3.1.1 Tunteiden erityispiirteitä

Jokainen ihminen pystyy varmasti kuvittelemaan mielessään, mitä pelko tai rakkaus ovat. Emootion latinan kielinen nimi *motere* tarkoittaa jonkin asian pois päin liikuttamista, eli tunteet ja toiminta ovat kytköksissä toisiinsa. Tunteilla on siis taito käynnistää ihmiset toimimaan jollain tavalla ja tämän piirteen havaitsee parhaiten lapsissa sekä eläimissä, kun esimerkiksi pelko valtaa kehon. Kaniini jähmettyy paikoilleen, kun saaliseläin liikkuu ohi ja lapsi menee piiloon, jos kokee lähellä olevan jotain uhkaavaa. Tunteiden ilmaisun näkyvyys ja laatu ovat myös yhteydessä vallitsevaan kulttuuriin ja omiin kokemuksiin. Eli vaikka tunteet muodostavatkin samanlaisia biologisia reaktioita ihmisessä, voi niiden

vahvuus ja näkyvyys vaihdella hyvinkin suuresti. Esimerkiksi lapsen suuttuessa biologiset toiminnot ovat samat: veren määrä kasvaa käsissä, mikä voi nostaa lapsella esimerkiksi nyrkkit pystyyn. Silti toinen lapsi voi tuntea suuttumuksen herkemmin kuin toinen ja samalla myös näyttää sen eri tavalla. (Goleman, 1997, 23-25.)

Golemanin (1997, 26) mukaan ihmisellä on kaksi mieltä, *järkeilevä* ja *tunteva mieli*. Järkeilevä mieli tulee esille yleensä ensimmäisenä mietinnän ja harkinnan kautta. Tunteva puoli mielestä taas muodostuu spontaanisti ja vahvasti, eikä se toimi aina niin johdonmukaisesti kuin järkeilevä mieli. Järki ja tunteet ovat yleensä harmoniassa keskenään ja tekevät ratkaisuja yhdessä, sillä molemmat mielet ovat olennaisia osia toisen synnylle. Tunteiden ollessa pinnalla, eivät järjelliset ratkaisut aina onnistu yhteiskunnan antamista rajoituksista huolimatta. (Goleman, 1997, 26.)

Lahtinen ja Rantanen (2019, 31) esittelevät tunteiden ja järjen välistä eroa mielikuvan kautta, missä tarkastellaan ratsastajan ja elefantin voimasuhteita. Ratsastaja toimii järkenä, joka yrittää ohjata ja hallita elefanttia, eli tunteita. Ratsastaja kooltaan on hyvin pieni kooltaan verrattuna elefanttiin. Tämän vertauskuvan voi suhteuttaa suoraan aivojen ja kehon tarkasteluun: kun pieni osa aivoista keskittyy tietoiseen ajatteluun eli järkeen, keskittyvät sekä aivojen että kehon monet eri osat tunnereaktioihin. Kun ihminen on esimerkiksi vihainen, saattavat hänen kätensä hikoilla, vatsassa voi tuntua perhoseja ja koko keho voi täristää. Tunne on niin kokonaisvaltainen, että järkevälle ajattelulle ei ole tilaa. (Lahtinen & Rantanen 2019, 31-32.)

On ihmisiä, joiden kanssa on vaikea keskustella monesta eri aiheesta, sillä he eivät näytä tunteitaan tai puhu niistä. Ongelmaa kutsutaan *aleksitymiaksi*. Aleksityymikoilla ei ole riittäviä taitoja ilmaista tai kuvailla omia tunteitaan tai toisten tunteita, tunteisiin liittyvä sanasto on hyvin kapea ja fyysisen tuntemuksen sekä tunteiden erottaminen toisistaan on heille haastavaa. Aleksitymiasta kärsivät ihmiset eivät siis ole tunteettomia, mutta heillä ei ole keinoja tiedostaa tai kertoa tunteistaan. Jopa 13:lla prosentilla suomalaisista on havaittu aleksityymiaa, naisista 10:llä prosentilla ja miehistä 17:llä prosentilla. Syyt aleksityymian ilmenemiseen voivat liittyä lapsen kasvuympäristöön tai neurologisiin oireyhtymiin, kuten tarkkaavaisuushäiriöihin. (Goleman, 1997, 74-76; Kerola ym., 2012.)

3.1.2 Tunneäly ja tunnetaidot

Tunneälyä on tutkittu 1980-luvulta lähtien, aluksi John D. Mayerin ja Peter Saloveyn toimesta, jonka jälkeen kuuluisin tunneälytutkija Daniel Goleman julkaisi Mayerin ja

Saloveyn innoittamana vuonna 1995 teoksensa "Emotional intelligence – why it can matter more than IQ". Kirja oli suurmenestys, mutta tunneällyn käsitteen arvo laski, kun ymmärrys sen laajuudesta ja monimuotoisuudesta tuli yleisön ymmärrykseen. Noin kahden vuosikymmenen jälkeen ovat tunneäly sekä tunnetaidot käsitteinä nousseet taas vahvasti esille sekä opetuksessa ja kasvatuksessa että työelämässä. (Köngäs, 2019, 33-35.). Seuraavaksi esittelen eri tutkijoiden ajatuksia tunneälystä sekä tunnetaidoista.

Golemanin (1997, 13) mukaan erilaiset kyvyt, kuten itsehillintä, motivoitumisen taito ja innostus ovat *tunneälyä*. Näiden taitojen hallitseminen on Golemanin mukaan erittäin tärkeässä roolissa elämässä menestymisen kannalta. Vaikka ihminen omaisi esimerkiksi korkean älykkyyssosamäärän, ei se automaattisesti silti merkitse menestystä elämässä tunnetaitojen ollessa heikot. Tunneäly on siis kykyä hallita omia tunteita sekä mielialoja ja samalla myös kykyä havainnoida toisten tunteita sekä kokea empatiaa. Golemanin mukaan edistyneempi tunnekyvyn hallitseminen näkyy monesti tyytyväisyytenä elämään ja ihminen saa aikaiseksi asioita helpommin kuin ihminen, kenellä on vaikeuksia hallita omaa tunne-elämää. (Goleman, 1997, 54-57.)

Yksi tärkein tunneällyn muodostumisen edellytys on Golemanin (1997, 69) mukaan *itsetuntemus*, joka on kykyä tiedostaa omat tunteensa niiden esiintyessä. Ihminen havainnoi ja pohtii omia kokemuksiaan sekä tunteitaan toistuvasti tunnistamalla hallitsevan tunteen ja tiedostamalla ajatuksen kyseisestä tunteesta. Ihminen pystyy samalla myös nimeämään tunteen kertomalla esimerkiksi tuntevansa surua. Vahvat ja kielteiset tunteet, kuten esimerkiksi suru ja viha, ovat niitä tunteita, joihin itsetuntemus vaikuttaa eniten. Itsetuntemus syntyy aivoissa ja vaikka kuinka voimakkaita tunteita ihminen kävisikään läpi, pystyy hän silti tutkimaan itseään ja omia tunteitaan. Heikon itsetuntemuksen omaava ihminen ei siis pysty tunteiden vallitessa ajattelemaan kyseistä tunnetta, vaan reagoi ja toimii herkästi ilman, että kiinnittäisi huomiota omaan tunnekuuhuunsa. (Goleman, 1997, 69-71.)

Goleman (1997, 71) esittelee Mayerin tutkimuksissa esille nousseet kolme ihmistyyppiä: *tiedostavat*, *voimattomat* sekä *hyväksyvät ihmiset*, jotka havainnoivat ja taitavat omia tunteitaan eri tavalla. Tiedostavat ihmiset hallitsevat omat tunne-elämän taitonsa ja tiedostavat tunteensa. Voimattomilla ihmisillä taas tunteet ottavat helposti vallan, eivätkä he tiedosta omia tunteitaan samalla tavalla kuin tiedostavat ihmiset. Hyväksyvät ihmiset tiedostavat tunteensa, mutta eivät pyri muuttamaan niitä. Hyväksyvää käyttäytymistä on kahta erilaista: toiset ihmiset ovat kokevat myönteisiä tunteita eivätkä he tämän takia halua muuttaa tunnekokemuksiaan. Toiset taas ovat herkkiä negatiivisille tunteille ja

vaikka he tiedostaisivat nämä tunteet, eivät hekään pyri niitä muuttamaan. (Goleman, 1997, 71-72.)

Tunneälytutkimusta toteutetaan yhä enemmän ja se antaa mahdollisuuden selvittää tunneällyn yhteyttä ihmisen hyvinvointiin sekä menestymiseen. Tunneäly on käsitteenä laaja, sillä se koskettaa sekä ihmistä itseään että muita. Tunneäly jaetaan monesti eri osa-alueisiin, joiden avulla pystytään tarkemmin selvittämään ihmisen tunneällyn hallitsemista. Lahtinen ja Rantanen (2019, 24-25) kertovat EQ-i 2.0 -tunneälytestistä, jossa tunneäly on jaettu viiteen pääalueeseen ja viiteentoista ala-alueeseen. Testissä testataan 1) itsensä havainnointia, eli kykyä tunnistaa ja eritellä omia tunteita 2) itsensä ilmaisemista, eli kykyä ilmaista omia tunteita rakentavasti 3) vuorovaikutusta, eli kykyä tunnistaa ja hyödyntää tunneperäistä tietoa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa 4) päätöksentekoa, eli kykyä tunnistaa ja hyödyntää tunneperäistä tietoa päätöksissä ja 5) stressinhallintaa, eli kykyä säädellä omia voimavaroja ja omaa tavoitteellista toimintaa. (Lahtinen & Rantanen, 2019, 24-25).

Köngäksen (2019, 60) mukaan tunneälyä voi käsitellä kahdella eri tavalla. Ensimmäinen tapa on käsitellä neurologisia tapahtumia, eli aivoalueita, jotka ovat aivokuvantamisen avulla todettu ja ovat kaikille yhteisiä. Toinen tapa taas koostuu ihmisen kyvystä hallita aivoista syntyviä tunnepurkauksia joko tiedostamatta tai tiedostetusti. Toista osaa voi kutsua myös *tunneälyprofiiliksi*, joka muodostuu epigeneettisistä perintötekijöistä, raskausajan vaiheista sekä varhaisiän huolenpidosta. Epigeneettiset perintötekijät liittyvät esimerkiksi ympärillä olevaan ravintoon, ympäristöön sekä tunnereagointiin. Esimerkiksi päiväntasaajalla asuva ihminen reagoi eri tavalla lämpötilaan kuin Pohjoismaissa asuva ihminen. Jo sikiö pystyy havaitsemaan äidin mielialoja kohdussa ja syntymän jälkeen reagointi äidin tunnereaktioihin jatkuu, joka vaikuttaa profiilin kolmanteen osaan, varhaisiän hoivaan. Lapsen tunneäly kehittyy kasvu ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa. Lapsen ympärillä olevat tunneälyprofiilit vaikuttavat vahvasti lapsen profiilin kehittymiseen. (Köngäs, 2019, 59-61.)

Lahtinen ja Rantanen (2019, 25) puhuvat mielummin *tunnetaidoista* kuin tunneällystä, sillä heidän mukaansa tunnetaidot sanana selkeyttää paremmin ajatusta taidoista, joita voi harjoitella. Tunnetaitojen avulla säädellään omia tunteita, niiden voimakkuuksia sekä ilmauksia ja ne koostuvat sekä tiedoista että taidoista. Tieto on sitä, että ihminen tietää, miltä itsestä tai toisesta tuntuu. Ihminen tietää myös, miten tunteet voivat vaikuttaa toimintaan. Taito taas on ihmisen kyvykkyyttä toteuttaa tietoa käytännössä, eli kykyä toimia huomioimalla tunteet. Kun ihminen hallitsee tunnetaidot, hän tiedostaa tunteensa

ja osaa toimia erilaisissa tilanteissa siten, että tunteet on huomioitu samalla. Tunnetaitojen käyttö ei siis aina tarkoita tunteiden sanoittamista, vaan tilannekohtaisesti oman toiminnan mukauttamista tai toisen toimintaan vaikuttamista. Esimerkiksi tilanteessa voi ohjata huomion jonnekin muualle tai sanoa jotain kannustavaa. (Lahtinen & Rantanen, 2019, 25.)

Olen samalla linjalla Lahtisen ja Rantasen (2019) kanssa käsitteiden käytöstä. Puhun tutkimuksessani tunnetaidoista ja niiden harjoittamisesta, sillä tutkimukseni keskittyy opetukseen ja varhaiskasvatukseen. Samalla pystyn rajaamaan neurologiset sekä raskausajan fysiologiset asiat pois tutkimuksestani. Seuraavaksi puhun tunnetaitojen sekä empatian kehitymisestä kasvatuksen ja opetuksen avulla.

3.1.3 Tunnetaitojen opettaminen

Tunnetaitojen hallitseminen ja osaaminen ovat siis osa ihmisen jokapäiväistä arkea. Ne kuuluvat meidän sosiaaliseen kanssakäymiseen ja ne ovat tarpeellisia ihmiselle. Tunnetaitoja on erilaisia ja jokainen ihminen omaa omat tunnetaitonsa persoonansa kautta. Tunnetaidot eivät perustu pelkästään omien ja toisten tunteiden sanoittamiseen, vaan myös *kosketus, ilmeet, eleet, äänenpainot, teot tai tekemättä jättämiset ja kehon asennot* ovat osa tunnetaitoja. (Peltonen, 2000, 13, 17-18.). Vaikka lapsi oppii tunnetaitoja luonnollisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, oppii hän tunnetaitoja myös opetettuna.

Puolimatkan (2011, 42) mukaan tunnekasvatus ja tunteisiin vetoaminen kasvatuksen keinoilla jakaa mielipiteitä. Silti ajatukset tunteiden tiedostamisesta ja niiden ilmaisusta kasvatuksen avulla ovat suhteellisen yksimielisiä eri teoreetikoilla aikojen saatossa. *Vanhan stoalaisen käsityksen* mukaan hyvä elämä syntyy tunteiden eliminoinnin avulla, eli tunnesiteistä pyritään pääsemään eroon ja sitä kautta mieli pysyy tasapainossa. Stoalaisen käsityksen mukaan kasvatuksessa pyritään siis minimoimaan tunteet ja vapautumaan niistä kokonaan. Tämä käsitys nähdään epäinhimillisenä, sillä ihminen on liian tunneperäinen sellaiseen. *Aristoteles* taas koki, että tunteet vaikuttavat myönteisellä tavalla ihmiseen ja niistä osa syntyy luonnostaan ja osa opitaan. Aristoteleen mukaan kasvatuksessa pyritään luomaan keinoja tunteiden tunnistamiseen sopivalla ja oikealla tavalla ja sosiaalinen yhteisö on siinä mahdollistajana. *Augustinus* puolestaan käsitteli ja pohti tunteita niiden rakentavuuden ja tuhoavuuden kautta. Ihminen itse hyväksyy tai hylkää tunteiden kautta syntyvät mielialat ja sitä kautta on myös vastuussa siitä, mitä hän tekee tunteiden vaikutuksen alaisena. Augustinuksen mukaan tunnekasvatus siis

linkittyy omien tunteiden arviointiin ja samalla myös Jumalan armoon ja anteeksiantamukseen. Augustinuksen ja Aristoteleen näkemykset tunteista ja niiden opettamisesta ovat luoneet hyvää pohjaa tunnekasvatukseen liittyville keskusteluille. Tunteet ovat osa ihmistä sekä ihmisten elämää ja tunnekasvatuksen tehtävä on kehittää tunteita ja oppia ilmaisemaan niitä. On kuitenkin hyvä muistaa, että vaikka tunteita voi kasvatuksen avulla kehittää, ei ihminen silti aina toimi tietoisuuden keinoin, vaan tunteet vastustavat liiallista muokkausta. Esimerkiksi pelon kautta syntyvää reaktiota on mahdoton estää. (Puolimatka, 2011, 42-45.)

Lapsi havainnoi sekä oppii ensin oikeanlaiset ja vääränlaiset asiat, eli mitä saa ja ei saa tehdä. Lapsi kuulee puheen kautta varhaiskasvattajan ohjeen ja samalla havaitsee ilmeet ja eleet. Tämän kautta lapsi kehittää ajatuksiaan omista tunteistaan. Varhaiskasvattajalla on tärkeä rooli lapsen omien tunteiden sanoittajana ja tunteiden käyttäjänä. Jos lapsi esimerkiksi ikävöi päivähoitossa äitiään, selvittää varhaiskasvattaja lapselle sanallisesti hänen olotilansa kysymällä ikävästä ja kertomalla, että äiti tulee hänet hakemaan iltapäivällä. Tunneilmaisun on oltava rehellistä sekä aitoa, sillä tätä kautta lapsi ymmärtää, että joku muukin on kokenut samanlaista tunnetta. Lapsi elää hetkessä ja tunteiden kanssa eläminen on myös hyvin välitöntä. Etenkin lapsella tunteet nousevat pintaan sekä unohtuvat nopeasti. Tämän takia käsillä olevaa tunnetta tulisi sanoittaa heti eikä myöhemmin, sillä lapsi ei saata edes muistaa koko tunteen olemassa oloa enää myöhemmin. Varhaiskasvattajan yksi tehtävä on opastaa lasta sanalliseen tunteiden ilmaisuun etenkin toisia satuttavan toiminnallisen tunteiden ilmaisun sijaan. Varhaiskasvattaja voi mallintaa toimintaa ja kertoa olevansa harmistunut tai pettynyt jonkun tietyn syyn takia. Myös positiivisten tunteiden sanoittaminen on tärkeää, sillä tätä kautta lapsi ymmärtää kaikkien tunteiden tärkeyden. (Kalliopuska, 1983, 156; Kinnunen, 2003, 112-113; Peltonen, 2000, 16, 19-20.)

Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän hän pyrkii kontrolloimaan tunteitaan. Lapsi havainnoi ympärillä olevia ihmisiä ja ryhmässä samankaltainen käyttäytyminen luo turvallisuutta. Esiopetuksessa kuusivuotias lapsi säätelee tunteitaan jo niin voimakkaasti, että vaikka lapsi saattaa näyttää ulkoisesti tyyneeltä, on kehon sisällä suuri tunnevyöry. (Peltonen, 2000, 21.)

Köngäs (2019, 61) puhuu tunneälyprofiilista, jonka avulla varhaiskasvattajat voivat vaikuttaa lapsen tunteiden kehittymiseen sekä muun muassa ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen ennakkoinnilla ja tunnekasvatuksella. Esimerkiksi musiikin parissa voi harjoitella iloisten ja surullisten melodioiden tunnistamista ja kirjallisuuden parissa voi

havainnoida satuhahmojen ilmeitä. On yksilöllistä, millaisia menetelmiä kukin lapsi tarvitsee kehittyäkseen tunteiden taitajana. Yksi lapsi oppii parhaiten, kun esimerkiksi ennen pelin aloitusta käydään läpi säännöt ja mahdollisesta häviöstä syntyvät tunnereaktiot. Toinen lapsi taas oppii parhaiten seuraamalla satukirjaa ja havainnoimalla kuvien sekä tekstin sisältöjä. (Köngäs, 2019, 61.)

Köngäksen (2019, 183-184) mukaan opetuksessa on esillä *tunnehetkiä* ja *tunneopetusta*. Tunnehetki on juuri sillä hetkellä vallitseva, kriittinen tunnepohjainen kokemustilanne, esimerkiksi kiukku. Lapsi on joko vastaanottavainen varhaiskasvattajan ohjaukselle tai liikaa tunteen vallassa, jolloin aivot eivät pysty vastaanottamaan tietoa. Varhaiskasvattajan on luettava ja ymmärrettävä tilannetta sekä lasta. Tunneopetus taas on ennalta suunniteltua opetusta, jossa tähdätään tunnetaitojen kehittymiseen. Tunneopetus pyrkii auttamaan lasta pohtimaan, miten kuunnella ja kohdella toista, miten selvittää riitoja, miten ilmaista omia tunteita sekä miten saada kiukku laantumaan. Tunneopetusta voi harjoittaa esimerkiksi kirjallisuuden, musiikin tai vaikkapa keskustelun avulla. (Köngäs, 2019, 183-184.)

Lahtinen ja Rantanen (2019, 14) kertovat, että opetuksen tyyli on muuttunut. Kun aiemmin opetussuunnitelmissa keskityttiin opetuksen sisältöihin erilaisten sisältöalueiden kautta, nostetaan uusissa opetussuunnitelmissa nykyään esille tapa, miten opetetaan. Tunteet vaikuttavat moneen eri asiaan, muun muassa keskittymiseen, muistiin, päättelykykyyn sekä energisyyteen. Opetuksessa kehitetään tunnelmaa ja ympäristöä, jossa lapsi olisi aktiivisesti innokas uuden oppija. Onkin tärkeää tiedostaa, että lapsen tunteet sekä kokemukset ovat avainasemassa mielekkääseen oppimisympäristöön. Tätä kautta tunnetaitojen opettaminen sekä vahvistaminen ovat keinoja, joilla mielekäs ja kaikille turvallinen yhteisö luodaan. (Lahtinen & Rantanen, 2019, 14, 19.)

Mikäli lapsi kokee paikkansa ryhmässä uhatuksi, saattaa hän tuntea itsensä kiusatuksi. Lapsen haasteet omien tunteiden hallitsemisessa ja tunnistamisessa nousevat monesti syiksi epähaluttuun seuraan. Varhaiskasvattaja on tässä tilanteessa auttaa lasta ohjaten ja opettaen lapselle erilaisia tapoja luoda sekä ylläpitää ystävyyssuhteita ja löytää oma paikka ryhmässä. Samalla varhaiskasvattaja puuttuu sensitiivisesti epähaluttuun käytösmalliin. Tavot koostuvat ystävyyden kautta syntyvistä tunteista ja ystävällisestä käytösmallista. (Köngäs, 2019, 143-144.)

3.1.4 Empatian opettaminen

Empatia on kykyä myötäelää ja –ymmärtää toisen ihmisen käyttäytymistä. Kalliopuskan mukaan empatia syntyy kehossa kokonaisvaltaisena tapahtumana ja täten kokonaisvaltainen ihmisen tarkastelu on tärkeää. Empatia synnyttää kehossa muun muassa fysiologisesti, kinesteettisesti ja kognitiivisesti katkeamattomia sarjoja, eli jatkumoit. (Kalliopuska, 1983, 11, 14-15.)

Empatian yhdistäminen ihmisen persoonallisuuteen ja sitä kautta sisäiseen tai ulkoiseen tapahtumaan jakaa tutkijoiden mielipiteitä. Esimerkiksi Greenson (1960), Schafer (1959) ja Rogers (1980) tukevat ajatusta empatian ja persoonan sisäisen tapahtuman välisestä suhteesta. Stotland (1969) sekä Truax ja Carkhuff (1967) taas korostavat empatian ulkoista tapahtumaa. Kalliopuskan (1983) mielestä persoonallisuus on kaiken kattavasti mukana empatian kehittämisessä ja empatian kautta ilmaantuvat tuntemukset voivat syntyä ihmisen tiedostamatta tai reaktio voi pysyä piilossa. Vastaavasti ne voivat syntyä tiedostettuina tai esitietoisina ja näkyä ulospäin. (Kalliopuska, 1983, 15.)

Empaattinen lapsi kykenee luomaan toiselle ilonaiheita ja vähentämään tai kokonaan välttämään toiselle surua tai mielihahaa tuottavaa käytöstä. Etenkin vanhempia kohtaan lapsi pyrkii toimimaan niin, että he eivät olisi vihaisia tai pettyneitä. Empatiakyvyn omaava lapsi ymmärtää, miltä toisesta tuntuu, mikäli hän tuottaa hyvää tai pahaa oloa toiselle. Empaattinen lapsi ei myöskään tarkoituksen mukaisesti tuota toiselle pahaa oloa. Tutkimusten mukaan kuusivuotias lapsi kykenee jo rakentamaan moraalikäsitteitä ja minäkeskeinen ajattelu vähenee merkittävästi. Tätä kautta empatiasta voi syntyä oma käyttäytymistottumus. Esikouluikäinen lapsi pystyy jo tunnistamaan erilaiset näkökulmat, vaikka hän olisikin itse eri mieltä asiasta. Esikouluikäinen kykenee myös ymmärtämään toisen ihmisen tunteita ja tekemään niistä johtopäätöksiä. Vahvan empatiakyvyn omaava lapsi on monesti suosittu leikkikaveri. Lapsi kykenee tuntemaan helpommin empatiaa toisen positiivisia kuin negatiivisia tunteita kohtaan. Esimerkiksi ilon tunne ja sitä kautta syntyvä empatia on helpompaa omaksua kuin esimerkiksi toisen surun tunne. Tutkimusten mukaan empatian harjoittelu vaikuttaa positiivisesti pro-sosiaaliseen käyttäytymiseen ja motivaatioon. (Kalliopuska, 1983, 111-114.)

Empatia kehittyy Kinnusen (2003, 108-110) mukaan *kolmen peruskiven* avulla. *Ensimmäinen peruskivi* syntyy lapsen positiivisista tunteista toisten ihmisten läheisyydessä. Esimerkiksi vanhempien fyysinen läheisyys, syli ja lapsesta iloitseminen synnyttävät lapsessa myös iloa. Vanhemman kyky reagoida lapsen tarpeisiin ja näyttää

rakkautensa lasta kohtaan synnyttävät lapsessa myötätuntoa. *Toinen peruskivi* syntyy lapsen ja vanhemman, kuten myös varhaiskasvattajan yhteisistä vuorovaikutusleikeistä, antamisesta sekä saamisesta. Lapsi antaa aikuiselle jonkin esineen, lelun tai kukkasen ja aikuinen ottaa esineen arvostavasti vastaan kiittäen ja lasta kunnioittaen. Aikuinen kannustaa lasta toisten huomioimiseen, kehumiseen ja kannustamiseen muun muassa leikin kautta ja toimii mallina tämänkaltaiselle käyttäytymiselle. *Kolmas peruskivi* syntyy satujen ja lapsen leikin kautta. Empaattinen ihminen omaa monesti vahvan mielikuvituksen ja satujen avulla mielikuvitus kehittyy. Roolileikeissä taas lapsi saa mahdollisuuden harjoitella toisen saappaisiin asettumista. Roolit ovat oikeasta elämästä ja tapahtumiin sekä tunteisiin eläydytään vahvasti. (Kinnunen, 2003, 108-110.)

Kalliopuskan mukaan empatian opettamisen tarkastelua tulee pohtia kahdesta eri näkökulmasta: empatia on joko synnynnäinen tai harjoiteltava taito. Jos empatia on synnynnäistä, ei sitä tarvitse opettaa. Mikäli empatia on harjoiteltava taito, olisi vahvin ja vaikuttavin harjoittelu-aika sille lapsuus ja nuoruus. Lapsi on altis hänen ulkopuolelta tuleville ärsykeille, joita ovat muun muassa perhe ja kasvu-ympäristö, ja tätä kautta ilmaantuneet kokemukset vaikuttavat empatian syntyyn ja kehitykseen. Positiivinen ja rohkaiseva kasvu-ympäristö kehittää empatiaa ja mikäli jokin ympäristön osa-alue järkkyy, saattaa se vaikuttaa empatian syntyyn tai kehitykseen laajasti. (Kalliopuska, 1983, 16.)

3.2 Lastenkirjallisuus

Historian aikana lapsia on kohdeltu pieninä aikuisina monessa eri maailman kolkassa ja aikuisille kerrotut tarinat ovat olleet myös lapsille kerrottuja tarinoita. Nimenomaan lapsille tarkoitettuja satuja on ryhdytty kertomaan noin 1700-luvun alusta lähtien, kun on ymmärretty, että lapset tarvitsevat hoivaa sekä huolenpitoa eri tavalla kuin aikuiset ja että heidän ikävaiheensa eroavat aikuisten ikävaiheista. (Mustola 2014, 9.). Seuraavaksi esittelen lastenkirjallisuuden käsitteen, sen historiaa, kerron saduista ja myyteistä sekä kuvakirjasta.

3.2.1 Lastenkirjallisuuden käsite

Mustola (2014, 8-10) ehdottaa, että lastenkirjallisuuden käsitettä tulisi alkaa tarkkailla *lapsi* ja *kirjallisuus* käsitteiden merkitysten kautta. Lapsi määritellään usein alle 18-vuotiaaksi henkilöksi, viitaten Yhdistyneiden Kansakuntien Lasten oikeuksien sopimukseen. Tämä on silti Mustolan mielestä liian yleinen käsite, sillä kulttuuri, yhteiskunnat, etniset ja ikään liittyvät erot vaikuttavat suuresti siihen, millaisena lapsen toiminta näyttäytyy. Myös eroavaisuudet lapsen määritelmästä eri tieteenaloissa vaihtelevat suuresti. Lapsuutta on muokattu, muutettu sekä tehty kautta aikain ja lapsuuden käsite on ollut ja on edelleen paikka- ja aikasidonnainen. Kirjallisuuden käsitettä ei ole myöskään pystytty yksimielisesti määrittämään, mutta erilaiset ominaisuudet, kuten *fiktiivisyys*, *kuvitteellisuus*, *kieli* ja *ihmisten kokemus* kirjallisuudesta ovat mahdollisia raameja kirjallisuuden käsitteelle. Molempien käsitteiden määrittelyssä erilaiset teoriasuuntaukset vaikuttavat siihen, mikä koetaan kirjallisuudeksi. (Mustola, 2014, 8-10.)

Koska käsitteinä lapsi ja kirjallisuus ovat jo itsessään vaikeita määriteltäviä, on myös *lastenkirjallisuuden* määrittely hyvin haastavaa. Eri tieteenaloissa on eri traditioita ja asioiden käsittely alkaa eri lähtöpisteistä. Mustola (2014, 10) toteaa, että mahdollinen keino määritellä lastenkirjallisuuden käsite olisi keskittyä tarkoitettuun lukijakuntaan, eli lapsiin. Lastenkirjallisuuteen kuuluisi siis ne kirjat, jotka on tarkoitettu lapsille. Tässä tulee silti ottaa huomioon kirjoittajan ja lukijan epäsymmetrinen suhde, sillä lapsuutta määrittelevät aikuiset, eivät niinkään lapset. Kirjoittaja on siis aikuinen ja hän kirjoittaa teostaan lapselle, jonka aikuinen samalla itse määrittelee. Lastenkirjallisuuden sisältö voidaan kokea sosiaalistavaksi ja kasvattavaksi. Toisaalta taas lastenkirjallisuus voidaan nähdä vallankumouksellisena asiana: mahdollisuutena unelmoida, olla eri mieltä asioista

sekä totella tai olla tottelematta aikuista. Vallankumoukselliset lastenkirjat pilkkaavat nykyajan kaupallista ja yrityspainotteista yhteiskuntaa. Lastenkirjallisuus voidaan nähdä myös vastaanoton näkökulmasta, jolloin lastenkirjoja luodaan pohtimalla, minkälaisia kirjoja lapset haluaisivat lukea ja minkälaisia sisältöjä sekä aiheita niissä tulisi olla. (Mustola, 2014, 10-12.)

3.2.2 Lastenkirjallisuuden historiaa

Suomalaisten ymmärrys kirjallisuuden tärkeydestä heräsi ja sitä alettiin vaalia 1800-luvun aikana. Kirjallisuuden kautta syntyvä aktiivinen ajattelu, lukuhalu ja sivistys nähtiin tärkeinä asioina ihmisen elämässä. Suurin osa kirjoista oli käännetty toisesta kielestä ruotsiksi tai suomeksi ja alkuperältään suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavia kirjailijoita oli hyvin vähän. Kirjaverkosto syntyi, kun kirjasitoja, kirjapainoja, kirjastoja, kustantajia ja kirjakauppoja syntyi. Lapsille suunnattuja tarinoita alettiin kertoa jo 1700-luvulta lähtien, kun ymmärrys lapsen ja aikuisen välisistä eroista nousi esille. Lapsen todettiin tarvitsevan hoivaa ja huolenpitoa eri tavalla kuin aikuiset niitä tarvitsevat ja ikävaiheita ei myöskään voinut rinnastaa aikuisten ikävaiheiden kanssa. (Ihonen, 2003, 12-16; Mustola, 2014, 9.)

Suomeen lastenkirjallisuus tuli romantiikan aikakaudella, 1800-luvulla, kun lapsuutta ihannointiin siihen kuuluvien tyypillisten piirteiden, kuten viattomuuden ja spontaaniuuden takia. Tällä aikakaudella aikuiset ikävöivät lapsuuden kulta-aikoja ja tätä myöten syntyi runoja sekä tarinoita lasten arjesta. Vaikka tarinoiden tarkoitus oli kasvattaa lapsia aikuisten maailmaan, kerrottiin ne mielikuvituksellisesti, kuvitteellisesti, tunteisiin vedoten ja lyriikkaan keskityttiin tarkemmin. 1800-luvun puolessa välissä haluttiin lapsista saada ahkeria ja rehellisiä kansalaisia ja koulutuksessa painotettiin perhettä, isänmaallisuutta, uskontoa sekä moraalin kehittymistä. Tätä kutsuttiin kansalaiskasvatukseksi ja lastenkirjallisuus oli tärkeässä roolissa tässä kasvatusaatteessa. Kirjat, joita luettiin, olivat siis suurimmaksi osaksi käännöskirjallisuutta ja etenkin englantilainen lastenkirjallisuus oli vahvana vaikuttajana. Kirjojen kirjoittajat olivat aluksi pappeja, mutta ajan myötä myös pappilassa asuneet naiset sekä naisopettajat kirjoittivat myös paljon. Suurin osa kirjoista oli kertomakirjallisuutta, mutta mukaan mahtui myös pieni määrä värikkäitä kuvakirjoja ja romaaneja. Suuria vaikuttajia 1800-luvun lastenkirjallisuuteen Suomessa olivat muun muassa Zacharias Topelius ja H. C. Andersen. (Ihonen, 2003, 12-19.)

3.2.3 Sadut ja myytit

Ennen kuin avaan *satua* käsitteenä koen tarpeelliseksi avata myös käsitteen *myytti*. Myytit on synnyttänyt usko johonkin epätodelliseen, näkymättömään ja eri maailmojen kerrostumiseen. Niiden syntymäaikaa ei pystytä kertomaan, mutta niitä on esiintynyt jo esihistoriallisena aikana. Myyteissä käsitellään maailmankaikkeuden syntyä, ihmistä ja sen asemaa, kohtaloa sekä tämän- ja tuonpuoleista todellisuutta. Myyteissä kerrotaan esimerkiksi eläinten synnyistä, muinaisista jumalista ja niiden vaikutuksesta ihmisten elämään. Myytit liittyivät myös usein uskontoon. Myytit ja sadut ovat samankaltaisia ja yksi hyvin selkeä yhteinen tekijä niiden välillä on se, että näkymätön muuttuu näkyväksi. Moni tutkija onkin esittänyt, että sadut olisivat syntyneet myyteistä. (Apo, 2001, 14-16.)

Ylösen (2000, 9) mukaan sadun määrittely on hyvin haastavaa, mutta sadun perusasiat pystytään silti määrittämään. Tämä ei tarkoita sitä, että jokaisessa sadussa olisi kaikki nämä perusasiat, mutta tiettyjen raamien sisällä syntyy satu. Sadussa tärkein asia on se, että satu on jollain tavalla normaalista poikkeavaa ja siitä pystyy löytämään ainakin yhden oikeaan elämään peilattuna mahdottoman asian. Sadun myyttisyys ja yliluonnollisuus näkyvät esimerkiksi luonnon heräämisellä henkiin: eläimet kommunikoivat keskenään tai ihmishahmojen kanssa, puut kuulevat ja ymmärtävät ihmishahmon puhetta ja kivet liikkuvat epäluonnolliseen tapaan muuttaen mahdollisesti muotoaan vaikkapa kukkaseksi. Sadussa näkyy myös monesti asioiden ennustamista. Toisin kuin myyteissä, satujen pääpaino ei ole uskonnollisissa asioissa. (Ylönen, 2000, 9-10; Apo, 2001, 16-19.)

Bettelheimin (1984, 20) mukaan satu rikastaa lapsen elämää monella eri tapaa tuottaen iloa ja oivalluksia. Satu vaikuttaa lapsen persoonallisuuden rakentumiseen mielikuvituksen keinoin. Satu on sekä kirjallisuuden muoto että taideteos ja tätä muotoa lapsi ymmärtää parhaiten kaikista taidemuodoista. Satujen merkitys ei ole samanlainen kaikille, vaan ihmisten erilaiset kiinnostuksen kohteet sekä tarpeet, kuten myös aikakausi, vaikuttavat sadun syvimpään merkitykseen. (Bettelheim, 1984, 20-21.)

3.2.4 Sadut muuttuvat vuosien varrella

Kansansadut saattavat olla jopa satoja tai tuhansia vuosia vanhoja, ajan myötä muuttuvia kerrottuja satuja. Kansansaduissa näkyvät kyseisen aikakauden kulttuurit, arvot sekä kasvatustyyli. Esimerkiksi köyhät asuinolot ja suuri työmoraali ovat eräitä vanhojen satujen keskeisiä merkkejä. Rooman keisariajalla on kerrottu satuja, mitkä ovat

vaikuttaneet myöhemmän ajan satuihin merkittävästi, esimerkiksi *Kaunottaren ja hirviön* ensimmäinen versio on kyseiseltä aikakaudelta. Keskiajan persialaisia, syyrialaisia ja egyptiläisiä tarinoita on kerrottu omina versioina eurooppalaisessa kirjallisuudessa 1700-luvulta lähtien ja saksalaiset *Grimmin sadut* ovat 1800-luvulta. (Apo, 2001, 12-13; Ylönen, 2000, 14-16.)

Suomalaisten tai suomenkielisten kansansatujen tunnusmerkkejä ovat muun muassa erilaiset eläimet kuten karhu, kettu ja muut pohjoisen riistaeläimet, metsän ollessa monesti sadun miljöö. Satujen ihmishenkilöt ovat joko rikkaita tai köyhiä ja säätyrajat rikkoutuvat. Kansansaduissa opetetaan monesti toimimaan oikealla, hyväksytyllä tavalla toista ihmistä kohtaan. Esimerkiksi ystävällisyys, toisen kunnioittaminen ja auttaminen ovat hyveitä, joita pyritään tuomaan esille. (Ylönen, 2000, 14-16.)

Bettelheim (1984,186) puhuu kansansadun muovautuvuudesta ja sen kulttuurisidonnaisuudesta. Samaa satua on kerrottu miljoonia kertoja erilaisten ihmisten toimesta, jonka kautta se on muuttunut aikojen saatossa, kun kertoja on muovannut sen merkitykselliseksi itselleen sekä kuulijalle. Bettelheimin mukaan on tärkeää muistaa, että sadun painettu versio pelkästään ei tuota sen täyttä arvoa. (Bettelheim, 1984, 186.)

Nykyajan sadut ovat Ylösen (2000, 21) mukaan lempeämpiä kuin aiemmin kerrotut sadut – hyvänä esimerkkinä voidaan pitää vanhoja Grimmin veljesten satuja, joissa näkyy viitteitä esimerkiksi väkivallasta lasta kohtaan. Yksi muutos tässä on se, että kansansatuja on kerrottu sekä aikuisille että lapsille, kun taas nykypäivän sadut on suunnattu lapsille ja sisältöä luodessa on keskitytty pelkästään lapseen. Toisaalta myös maailma on ollut erilainen, sillä esimerkiksi uskonnon liittäminen satuun on ollut hyvin normaalia ja muun muassa raamatusta on otettu vaikutteita niihin. Kun vanhoissa saduissa ovat lapset muuttuneet pahaa tehdessään puuksi tai sammakoksi, tai kuolemasta ja pahoista noidista on puhuttu hyvinkin paljon, on nykypäivän satujen sisältö toisenlainen. Miljöö voi olla vaikkapa metsä, kaupunki tai kerrostalo ja rikkautta sekä köyhyyttä käsitellään erilaisin käsittein ja kontekstein kuin ennen. Päähenkilö voi olla ihmishahmo, robotti, eläin tai pehmolelu. Taian muoto näkyy myös erilaisena kuin ennen, sillä taikaesineiden ja –sanojen tilalle on tullut välineetön taika, jota ei pysty liittämään mihinkään konkreettiseen esineeseen tai taikaloruun. Nykyajan saduissa keskitytään usein leikittelyyn, ilotteluun ja hauskuuteen. Huomioitavaa on silti se, että sadun sisältö: seikkailut, vaarat sekä vaikeudet ja esimerkiksi metsän lumoava voima säilyvät, vaikka aika, paikka ja kulttuuri muuttuisivatkin. (Bettelheim, 1984, 21; Ylönen, 2000, 21-25.)

3.3 Kuvakirja lastenkirjallisuuden genrenä

Kuten jo aiemmin mainitsin, on lastenkirjallisuuden laji muiden kirjallisuuslajien ohella hyvin haastava määriteltävä. Täten myös *kuvakirjan* määritelmä ei ole yksiselitteinen ja asiasta voi olla erilaisia näkemyksiä. Tutkijoiden mielipiteet eroavat toisistaan ja esimerkiksi kirjan muuttuminen kuvakirjaksi jakaa ajatuksia. Sanojen ja kuvien määrä vaikuttavat toisiin tutkijoihin, kun taas kirjan vaikuttavuus ja laatu toisiin. Myös tietokannoissa on havaittavissa erimielisyyksiä, sillä joissain kuvakirjat on rajattu kokonaan pois ja tämä vaikuttaa automaattisesti kuvakirjojen määriin. (Oittinen, 2004, 18.)

Kuvakirjan arvon ja merkityksen määrittelyyn vaikuttavat käsitys lapsuudesta sekä kasvatuksesta, aikakausi, jolloin kuvakirja on julkaistu, kirjan merkitys tekijän teoksien joukossa ja kuvataiteen kehitys. Tärkeimmän merkityksensä kuvakirja saa esteettisen mielenkiintonsa kautta. (Laukka, 2001, 27.)

Heikkilä-Halttunen (2010, 9) mukaan kuvakirja yhdistää kuvan sekä sanan ja tätä kautta muodostuu kokonaisuus, joka on myös vaikuttavampi kuin pelkkä sana. Kuvakirjassa kuvan ja tekstin määrä on vähintään sama tai kuva vie jopa enemmän tilaa kuin teksti. Kuvakirjan sanat ja kuvitus luovat lapselle kokemuksen ja muokkaavat ajatusta esteettisyydestä, taiteesta ja maailmasta. Lapsi siis kiinnostuu kuvasta ja oppii siitä samalla, eli kuva pyrkii vahvistamaan tarinasta syntyviä ajatuksia. (Heikkilä-Halttunen, 2010, 10.)

Heikkilä-Halttunen (2010, 10-11) jakaa kuvakirjan kolmeen eri kategoriaan (kuvio 2) *katselukirjoihin, kuvatarinoihin ja varsinaisiin kuvakirjoihin*. Katselukirjat on tarkoitettu pienille lapsille ja esimerkiksi Suomi toisena kielenä -tukea tarvitseville lapsille sekä kielen kehityksen häiriöstä kärsiville lapsille. Katselukirjassa kuva on hallitsevassa asemassa ja tekstiä on vähän. Kirjat on valmistettu yleensä kestävämmästä materiaalista ja kirjan sisältö muodostuu tavanomaisesti peruskäsitteistä sekä yksittäisistä sanoista. Kuvatarinoissa tekstin määrä on edelleen vähäinen ja sisältö koostuu usein lyhyestä tarinasta. Kuvitus taas on kytkettynä realismiin, eikä taiteellisia vapauksia ole sen suuremmin käytetty. Varsinaisessa kuvakirjassa kuva ei enää ole dominoivassa roolissa, vaan symmetrisessä suhteessa tekstiin. Kuvat tukevat tekstin sisältöä ja mielikuvitus on vahvasti läsnä. Realistista otetta ei enää tarvitse olla

niin paljoa, vaan sadun todellisuus sekä epätodellisuus luovat syvän vaikutelman tarinasta. (Heikkilä-Halttunen, 2010, 10-11.)

Mikkosen (2005, 330) mukaan kuvakirjassa kuvat eivät ole ainoastaan täytteenä, vaan ne vaikuttavat tarkoituksellisesti kirjan sisältöön. Kuvakirjassa jokaisella aukeamalla on vähintään yksi kuva. Kuvalla on oma asema, se luo oman asianhaaransa ja antaa sanoin puhutulle aiheelle näkyvän muodon. Mikkonen painottaa, että vaikka kuvaa ja sanaa ei nähdä samana asiana, ei niitä voi pitää erillään kuvakirjassa. Kuva ja sana ovat erikseen erilaisia elementtejä, mutta yhdessä ne muodostavat ikonotekstin, jolloin kuva ja sana luovat yhdessä merkityksiä. Kuvakirja on aina kirja, jossa on sivuja ja aukeamia. Kuvakirjassa on oma ”kielioppinsa”, joka syntyy kuvista, niiden asetelmista ja määrästä sekä niiden tyylistä viedä lukija aukeamalta toiselle. (Mikkonen, 2005, 8, 329-331.)

Mikkonen (2005, 332) nostaa esille Ulla Rhedin näkemyksen kuvakirjojen kategorisoinnista (kuvio 2). Rhedin mukaan kuvakirjat voi siis jakaa kolmeen eri ryhmään: *kuvitettuihin kirjoihin eli eeppisiin kuvakirjoihin, laajennettuihin kuvakirjoihin sekä varsinaisiin kuvakirjoihin*. Eeppisissä kuvakirjoissa teksti vallitsee ja kuvien tehtävä on tuoda esille vain suurimmat tarinan tapahtumat. Laajennetuissa kuvakirjoissa tekstin määrä suhteessa kuvaan on vähäisempi ja kuva toimii omaehtoisena tietoisuuden kasvattajana. Varsinaisissa kuvakirjoissa kuvan ja tekstin suhde taas on tasapainossa ja molemmat puolet tarvitsevat toisiaan. (Mikkonen, 2005, 332.)

Kuvio 2. Kuvakirjan kategoriat.

3.3.1 Kuvakirjan historiaa

Oittinen (2004) kertoo lasten kuvakirjan historian alkaneen virallisesti vuonna 1658, kun Johan Amos Comenius kirjoitti teoksen nimeltä *Orbis sensualium pictus*. Ennen tuota teosta oli kuvitusta, mutta kyseiset teokset olivat suunnattu aikuisille. Suomessa ensimmäiset kuvakirjat julkaistiin 1800-luvulla. Kuvakirja tutkimuskohteena on hyvin lyhytikäinen, sillä vasta 1900-luvun lopulla siitä kiinnostuttiin akateemisissa piireissä. (Oittinen, 2004, 18-19.)

Suomalaisen kuvakirjan historian tarkastelu voidaan Laukan (2001) mukaan jakaa kahteen eri osaan. Ensimmäisessä kuvakirjan tarkastelumudossa kiinnitetään huomio kirjoittajiin ja kuvittajiin, jolloin kuvakirja on vain yksi kirja tekijän muiden teoksien joukossa. Toisessa tarkastelumudossa taas kiinnitetään huomiota kuvakirjaan omana kirjallisuudenlajina ja poimitaan kaikki kuvakirjat yhteen nippuun kiinnittämättä huomiota tekijään. 1900-luvun alussa ei suomalaisia kuvakirjoja julkaistu juuri lainkaan, kun taas 1940-luvulla ja 1970-luvulla julkaisutahti oli tiheä. 1950-luku ei kuvakirjojen julkaisumäärältään ollut valtava, mutta laadultaan sitäkin suurempi, sillä Tove Janssonin kuvakirjateos *Kuinkas sitten kävikään?* ilmestyi vuonna 1952. 1980-luvulta lähtien kuvakirjojen määrä lisääntyi tasaiseen tahtiin ja tekijöistä alkoi tulla tunnettuja. Vuosituhannen loppupuolella ilmestyneitä kuvakirjoja ovat muun muassa Maikki Harjanteen *Minttu* –kirjat, Pekka Vuoren *Korvatunturi* –kirja sekä Mauri Kunnaksen *Koirien Kalevala* ja *Koiramäen talossa*. (Laukka, 2001, 27-31.) Edellä mainittuja kirjoja on mahdollista lainata kirjastosta ja esimerkiksi Kalevalaan aiheena tutustumme esikoululaisten kanssa Kunnaksen *Koirien Kalevala* –kirjan kautta. Kirjojen suosio vaikuttaa olevan edelleen suuri.

3.3.2 Sadut herättävät tunteita lapsessa

Bettelheim (1984) kokee, että erityisesti vanhemmilla on taipumus uskoa, että lapsen kehityksen kannalta on tärkeää näyttää elämästä ainoastaan positiivinen puoli ja sulkea pois negatiiviset ajatukset. Hänen mukaan tällainen ajattelutapa on kuitenkin hyvin yksipuolista, sillä elämässä tapahtuu väistämättä vastoinkäymisiä. Bettelheim näki jo yli neljäkymmentä vuotta sitten saduissa väylän, jonka kautta lapsi oppisi käsittelemään erilaisia ongelmia. Bettelheimin mukaan lapsi ei pohdi omaa hyvyttään vaan pikemminkin lapsi miettii, kenen kaltainen hän haluaa olla. Lapsi siis ottaa mallia yhdestä hahmosta ja mikäli sadun hahmo on olemukseltaan hyvä, päättää lapsikin olla hyvä. (Bettelheim, 1984, 14-17.)

Sadun lukija ja kuuliija pystyvät monesti arvaamaan, mitä sadussa tulee mahdollisesti tapahtumaan ja tietävät enemmän kuin sadun hahmot. Erilaisten vertauskuvien sekä tekstin ajatuksen ymmärtäminen ovat sadun keskeisiä asioita ja ne ovat samalla satujen yksi tunnusmerkki. Tärkeintä ei siis ole ymmärtää tekstiä, vaan sen synnyttämää sanomaa ja merkitystä. Lapsi pystyy kokemaan ja tuntemaan sadun välityksellä joskus hyvinkin voimakkaasti ja samalla satu toimii kanavana päästä pois todellisesta maailmasta. Saduissa on aina ongelma, mutta sille löytyy loppu, kun taas arkielämässä ongelma saattaa jatkua. Satu on turvallinen väylä lapselle käsitellä vaikeita tosielämän asioita ja ymmärtää yhteiskunnassa näkyviä ilmiöitä ja nykyistä tilaa. Sadut säilyvät koko elämän ajan ja jatkuvat sukupolvelta toiselle. (Ylönen, 2000, 11 & 27-29.)

Sadun kautta sekä lapsi, vanhempi että varhaiskasvattaja pystyvät käsittelemään vaikeita asioita. Sadut kehittävät lapsen psyykkistä kasvua, luovuutta, itsetunnon kasvua ja tunteiden säätelyä. Jotkut sadut synnyttävät lapsessa pelkoa, mutta silti heittäytyminen satuun ja esteistä, esimerkiksi ongelmista tai kriiseistä yli pääseminen sadun loppua kohden tuottaa lapselle suurta iloa ja tyytyväisyyden tunnetta. Tätä kautta sadut voivat vaikuttaa myös tosielämän haasteisiin sekä pelkoihin rohkaisemalla lasta. Sadut antavat siis samalla myös voimaa ja uskoa elämään. Satuja on käytetty pitkään myös terapiassa. (Kemppinen, 2003, 1; Suvilehto ym., 2019, 299-300; Ylönen, 2000, 11, 27-29.)

Ylönen (2000, 33) painottaa, että: ”Tunteet ovat niin olennaisia lapsen elämässä, että sadut ovat merkittävä keino hänen maailmansa rakentamisessa”. Erityisesti 2000-luvun lastenkirjallisuudessa korostetaan tunteita ja niiden käsittelyä. Tunteiden kautta kuvitteellinen ajatusmaailma kehittyy ja mielikuvitus saa uusia ulottuvuuksia. Sadun jälkeen lapsi tuntee uudenlaisen asian: ihmeen, mitä ei ehkä muuten pysty tuntemaan oikeassa todellisuudessa. Lapsen ajattelun yksioikoisuus vaikuttaa sadun kirjoitustyyliin ja sen mutkattomuuteen ja vaikka aikuinen saattaakin kokea tekstin sekä tarinan olevan liian yksinkertaista, oppii lapsi silti parhaiten esimerkiksi oikean ja väärän eron. Henkilöiden tavat toimia synnyttävät tunteita: toinen henkilö toimii väärin, toinen taas oikein. On hyvä muistaa, että vanhojen kansansatujen ja nykypäivän satujen myötä syntyvät tunteet eroavat toisistaan. On myös mahdollista, että lapsi kokee ja kuulee ensimmäistä kertaa historiasta satujen myötä. Lapsi ymmärtää, että teknologian valtaama maapallo ei aina ole ollut sellainen, eikä kaupungit ole olleet yhtä täynnä ihmisiä kuin nykyään. (Apo, 2001, 26; Kokko, 2012, 92; Ylönen, 2000, 33-35.)

Apo (2001, 26) kertoo, että lapsen kuunnellessa satua, pystyy hän itse visualisoimaan tilanteen mielessään omalla tasollaan. Mikäli sadussa on jokin pelottava kohta, voi lapsi tuottaa ajatuksissaan sellaisen mielikuvan, mikä ei häntä liikaa pelota. Vanhojen klassikkojen pelot sekä toiveet herättävät helposti lapsissa hyvinkin voimakkaita tunteita. Nämä tunteet, esimerkiksi toivo ja lohtu, ovat Apon mukaan lähellä uskonnollisia piirteitä. (Apo, 2001, 26.)

Heikkilä-Halttunen (2010, 10) mukaan eritoten kuvakirja pystyy tuottamaan suuren tunne-elämyksen lapsessa kuvan ja tekstin yhdistelmän kautta. Ikävät ja vaikeasti kerrotut tapahtumat on puettu jo 1970-luvulta lähtien sellaiseen muotoon, jonka lapsi pystyy käsittelemään. Tapahtumat lieventyvät ja syntyy vaadittava etäisyys todellisuuteen, kun päähenkilönä toimii esimerkiksi lapsi-, eläin- tai leluhahmo. Tätä kautta lapsen on helpompi samaistua hahmoon ja kokea hahmon välittämät tunteet. (Heikkilä-Halttunen, 2010, 12-13.)

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tutkimustehtävänä on kuvata, analysoida ja tulkita tunteiden ilmenemistä Katri Kirkkopellon kirjoittamassa ja kuvittamassa *Molli*-kirjassa, joka on julkaistu vuonna 2013. Kirkkopelto on kuvataiteilija, kuvittaja sekä kuvataiteen opettaja ja hän on kirjoittanut ja kuvittanut lukuisia lastenkirjoja. Kirkkopelto on ollut ehdolla eri kirjallisuuskilpailuissa ja hän on voittanut muun muassa arvostetun Kylli Koski-palkinnon vuonna 2009. (Lastenkeskus.). Tutkimuksessa käytettävä kuvakirja on ollut myös ehdolla eri kirjallisuuskilpailuissa. Näiden arvostettujen mainintojen sekä yleisen suosion takia haluan tarkastella juuri tätä kirjaa ja selvittää, miten kuvakirja toimii tunteiden tulkitsijana.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Minkälaisia tunteita kuvakirjassa esiintyy?
2. Miten erilaiset tunteet näyttäytyvät kuvakirjassa tarinan kulkiessa eteenpäin?
3. Minkälaiset tunteet nousevat esiin toistuvasti?
4. Miten päähahmon Mollin tunnetaitojen kehitys näyttäytyy kuvakirjassa?

5 Tutkimuksen konteksti

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen tutkimus, jonka aineistona toimii kuvakirja. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii ymmärtämään sekä kuvaamaan jotakin tiettyä ilmiötä sekä luomaan tämän kautta uusia merkityksiä tutkittavasta asiasta. Laadullinen tutkimus ei kuitenkaan pysty kuvaamaan ilmiötä kokonaisvaltaisesti sen niin kuvatus pehmeiden sekä tutkijan oman näkökulman vaikutuksen takia. Hyvin suunniteltu tutkimusasetelma, jossa tutkimusaineisto on riittävän rajattu ja analyysi on selkeää, tuottaa kuitenkin monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2016; Tuomi & Sarajärvi, 2009.)

Mikkosen (2005, 329) mukaan kuvakirjassa yhdistyvät kuvataide ja kirjallisuus, sillä kuva ja sana ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä haastaa tutkijan, sillä koska kuva ja sana ovat yhteydessä toisiinsa, tulee niitä molempia tarkastella. Näiden pohjatietojen perusteella valitsin tutkimuksen analyysitavoiksi *sisällönanalyysin* ja *visuaalisen sisällönanalyysin*, joista toisessa tutkitaan tekstiä ja toisessa kuvaa.

Tutkimukseni ei ole kovin tyypillinen kasvatustieteellinen tutkimus ja samankaltaisia tutkimuksia on melko vähän. Mallinnan analyysissani Vehkasen (2007) pro gradu-tutkielmaa, jossa tutkitaan kuvakirjaa perusopetuksen opetussuunnitelman toteuttajana.

5.1 Aineiston analyysimenetelmä

Tutkiessani erilaisia laadullisia analyysimenetelmiä ja peilattessani niitä omaan tutkimusongelmaani, olivat sisällönanalyysi ja visuaalinen sisällönanalyysi yhdistettynä mielestäni toimivimmat menetelmät tutkimuksessani. Sisällönanalyysissa analysoidaan erilaisia dokumentteja, esimerkiksi kirjoja, haastatteluja, keskusteluja tai raportteja. Menetelmän tarkoitus on saada tutkittavasta asiasta tiivistetty muoto. Sisällönanalyysi antaa tutkijalle materiaalia, jonka kautta on mahdollisuus tehdä johtopäätöksiä, eli analyysi ei itsessään tuota valmiita tuloksia. Analyysitapa on tekstianalyysia ja tekstin merkityksen selvittämistä, eli tutkimuksessani tarvitsen sisällönanalyysia tekstin analysointiin. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 103-104.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 105) nostavat esille termin *sisällön erittely*. Heidän mukaan sisällönanalyysi eroaa sisällön erittelystä sekä käytännössä että terminä ja he haluavat pitää nämä kaksi termiä erillään toisistaan. Pietilän kautta vuonna 1973 suomalaiseen

tutkimukseen tullut sisällön erittely on suora käännös englannin kielen sanoista *content analysis* ja sillä tarkastellaan sisältöä joko laadullisin tai määrällisin menetelmin. Seppäsen (2005, 145) mielestä käsitteet taas eivät eroa toisistaan. Hän korostaa, että harvoin on tutkimuksia, joissa sisältöä on tutkittu ainoastaan kvantitatiivisin menetelmin ilman sisällön kommentointia.

Visuaalinen sisällönanalyysi puolestaan kiinnittää huomion kuvaan ja etsii vastauksia kuvaan liittyviin ongelmiin ja kysymyksiin. Visuaalinen sisällönanalyysi siis poikkeaa sisällönanalyysistä siten, että kun sisällönanalyysissä tutkitaan tekstiä, tutkitaan visuaalisessa sisällönanalyysissä kuvaa. (Seppänen, 2005, 143-144.)

Tarkastelen tutkimuksessani sekä kuvaa että tekstiä, ensin erikseen ja sitten vuorovaikutuksessa keskenään. Vaikka kuvan ja tekstin yhdistäminen luovat kuvakirjoissa kokonaisuuden, aion perehtyä ensin pelkästään kuvaan, jotta saan mahdollisimman tarkan käsityksen sen sisällöstä ja sitten vasta tekstiin. Kun tarkastelen kuvaa, puhun katsojan roolista ja kun tarkastelen tekstiä, puhun lukijan roolista. Vaikka kuvaakin luetaan, on kuvan ja tekstin tarkastelu selvempää rajata yllä mainituilla termeillä. Kun sekä kuvaa että tekstiä on käsitelty erikseen, on niiden yhdistäminen helpompaa.

Etenen aukeama kerrallaan ja nostan sieltä esille tutkimukseni kannalta tärkeimmät kohdat. Analyysin kehyksenä käytän Kerolan ym. (2012) luomaa mallia tunnesanoista ja tunteiden luokittelusta. Teoksen nimeä tai linkkiä ei tule tekstiin ja koska tämä on nettilinkki, en näe tarpeellisenä sen liittämistä liitteisiin.

5.2 Kuvakirjan analyysi

Molli – lastenkuvakirjan päähenkilöt Molli ja Sisu esiintyvät kannessa (LIITE 1) suurina hahmoina ja täten päähenkilöiden havaitseminen ei ole hankalaa. Sisu on pieni, ruskeaturkkinen ja tupsukorvainen utelias olento, joka kiinnostuu jännittävästä asioista ja seikkailuista. Hänellä on lempeä katse ja hän hymyilee paljon. Molli taas on Sisua hieman isompi, harmaakarvainen otus, kenellä ei ole ikinä ollut ystävää tai läheistä olentoa. Molli on yksinäinen ja varautunut olento, jolla ei ole osaamista tai tietoa siitä, kuinka toimia toisten olentojen kanssa ystävällisesti.

Kirja tiivistetysti kertoo kahden otuksen kohtaamisesta ja siitä syntyvästä tunnemyrskystä. Sisu koputtaa eräänä päivänä Mollin kotiovelle ja Molli, joka ei ole tottunut ystävälliseen kanssakäymiseen muiden kanssa, häättää Sisun pois tontiltaan. Molli jää pohtimaan, mikä otus Sisu oikein on ja yrittää kutsua sitä takaisin. Sisua ei enää kuitenkaan näy ja tätä kautta Molli aloittaa omien tunteidensa tarkastelun ja niiden kehittämisen toivoen samalla, että jonain päivänä pieni Sisu tulisi taas ovelle ja heistä voisi tulla ystäviä.

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin aukeamia, jotka koen olennaisen tärkeiksi tutkimustulosten kannalta ja joihin viitataan eniten tutkimustuloksissa. Tämän jälkeen analysoin tiivistetysti loput aukeamat.

5.2.1 Neljäs aukeama

Molli raotti varovasti ovea. Se otti tuiman ilmeen – kaiken varalta.

–Hei, asutko sinä täällä, en kai häiritse, mutta ajattelin... Pikku Sisu höpötti hieman hengästyneenä. Se ei ehtinyt sanoa enempää, kun Molli kivahti kiukkuisesti:

–Ai häiritse? Kyllä häiritset! Keskeytit tärkeän jonninjoutavan tekemisen. Ja etkö osaa lukea? Kyltissä sanotaan Yksityisalue. Ja minä olen se Yksityis!

Molli oli hyvin närkästynyt. Se pamautti oven kiinni, eikä kuullut, kun Pikku Sisu sanoi pienellä äänellä: –En, minä en osaa lukea.

Aukeama (LIITE 2) on piirretty kokonaisuus. Aukeamalla päähahmot kuvataan suurina, etualalla olevina hahmoina, Sisun ollessa vasemmalla sivulla ja Mollin oikealla. Aukeaman vasemmalla puolella oleva Sisu katsoo Mollin suuntaan. Sillä on suuret, siniset silmät ja se hymyilee ja ilme luo katsojalle vaikutelman, että hahmo on iloinen. Tausta on kuvattu sinisen ja harmaan kevyinä sävyinä.

Aukeaman keskiosa yhdistää vasemman sivun oven puolikkaan oikeaan sivuun, sillä harmaana kuvattu suuri ovi jatkuu aukeaman oikealle puolelle. Katse kiinnittyy Mollin suureen hahmoon, joka seisoo punaisen jakkaran päällä. Molli pitää kädellään oven kahvasta kiinni ja hahmon ilme on hyvin vihainen sekä ärtynyt. Hahmon huulet ovat alaspäin ja silmät katsovat epäilevästi Sisua kohti. Mollin toinen käsi on levittynyt sivulle, kuin voiman ja puolustautumisen merkiksi. Vaalea, siniharmaa värimaailma jatkuu koko aukeaman läpi.

Teksti sijoittuu aukeaman vasemmalle sivulle. Tekstisisältö kertoo Mollin ilmeen olevan tuima ja olemuksen kiukkuinen sekä kiihtynyt. Teksti avaa Mollin tuntemuksia ja ajatuksia

katselijalle sekä lukijalle. Molli on suuttunut ja hermostunut. Sisun osalta teksti kertoo hänen olevan kiinnostunut tietämään, asuuko Molli talossa ja kokevan hieman häpeää, sillä hahmo ei osaa lukea. Muutoin mielikuvat Sisun ajatuksista ja mietteistä jäävät vahvasti lukijan ja katselijan mielikuvituksen varaan.

5.2.2 Viides aukeama

PAM! Ovi parahti saranoillaan. –Tullaan noin vain eikä yhtään ajatella, että joku saattaa säikähtää, Molli paheksui. Se käveli puhisten edestakaisin, kunnes rauhoittui hieman. –Kukahen se Pikku Sisu oikein on? Vieläkö se on ovella? Voisihan sitä ehkä päivää sanoa.

Molli kurkisti ovesta, mutta siellä ei ollut enää ketään. –Hyvä kun meni! Toivottavasti pysyykin poissa, Molli jupisi itsekseen. Mutta sen ääni ei kuulostanut enää pontevalta.

Molli juoksi varmuuden vuoksi katsomaan yläkerran ikkunasta. Mutta se näki vain, kuinka sade piirsi ikkunaan viivoja ja teki puutarhaan lätäköitä. Pientä vierasta ei näkynyt missään.

Molli avasi ikkunan. –Niin että päivää nyt kuitenkin vaan! Molli huusi ulos sateeseen. Vastausta ei kuulunut. Sateen ropina rummutti kattoa.

–Sataa, aina vaan sataa, Molli huokaisi ja sulki ikkunan.

Aukeaman keskelle on kuvattu suuret pyöröportaatt, joiden keskellä kasvaa puu. Portaiden alaosa on väriltään punainen ja portaita ylöspäin siirryttäessä se muuttuu violetin kautta siniseksi. Molli kuvataan kolmessa eri kohdassa, joista ensimmäisessä Molli seisoo paikallaan katsoen ärtyneen, vihaisen ja suuttuneen näköisenä edelliselle aukeamalle. Toisessa kohdassa Molli kävelee portaita ylöspäin katse kohti puuta, johdattaen katselijaa eteenpäin kohti seuraavaa sivua. Kolmannessa kohdassa Molli on portaiden yläpäässä ja hahmo nojaa käsillään ikkunan kehystä vasten katsoen alaspäin. Hahmon suupielet ja korvat ovat alaspäin ja katselijalle ilme näyttää surulliselta. Ulkona sataa, mikä vahvistaa harmaata ja ikävää oloa.

Tekstin mukaan Molli säikähtää ja samalla se kertoo katselijalle ja lukijalle, miksi Molli reagoi Sisulle tavalla, miten reagoi. Teksti myös kertoo hahmon olevan utelias, sillä sitä kuitenkin säikähdysten jälkeen kiinnostaisi tietää, kuka Sisu on. Teksti ohjaa lukijaa aukeaman oikean yläkulman tapahtumiin, missä Molli huutaa Sisulle yläikkunasta. Teksti ei kerro Mollin tuntemuksista sillä hetkellä, mutta ainaiseksi kuvattu sade, pihan lätäköt ja Mollin huokaus viestivät katselijalle ja lukijalle, että Molli ei pidä sateesta eikä sen tuottamasta olotilasta. Aukeaman tapahtumat viestivät myös hahmon olevan yksinäinen.

5.2.3 Seitsemäs aukeama

–Minulla ei ole koskaan ollut ystävää, Molli mietti. Minäkin haluaisin sellaisen... Molli luki kirjoista, että ystävä on joku erityinen. Ystävälle voi supattaa salaisuuksia. Ystävän kanssa voi kokea seikkailuja. Ystävä saa hyvälle tuulelle. Ystävä on uskollinen. Ystävän kanssa voi jopa kinata ja kiukutella! –Kuulostaa aika mukavalta, Molli tuumi ja kirjoitti itselleen muistilistaa.

MOLLISTAVIA YSTÄVYYSSASIOITA

Tervehdi kohteliaasti (heiluta korvia, se tekee vaikutuksen), tarjoa tuolia (ei keikkuvaa), älä pure, ystävää sattuu, sano jotain kaunista (kehu esimerkiksi häntää), puhu lempeällä äänellä (älä murise), katso silmiin (älä kuitenkaan tuijota), kumarra (varo päätä), kysy mitä kuuluu, ole kiinnostunut, kiitä vierailuista, taputa hellästi, muuten ystävä saattaa mennä kumoon.

–Huh huh! Kuulostaa työläältä. Miten tuon kaiken voi muistaa? Molli oli aivan uuvuksissa.

Molli jatkoi lukemista. ”Paras lahja, jonka ystävälle voi antaa, on hymy ja iloinen nauru.”

–Mikä ihmeen HYMY? –Mikä ihmeen NAURU?

Aukeaman valkoiselle taustalle on piirretty Molli ja kolme eri väristä kirjaa yksittäisinä kuvina kolmeen kohtaan. Aukeaman vasemmalla sivulla yläkulmassa Molli istuu itseään suuremman oranssikantisen kirjan välissä toinen käsi leukaan nojaten. Hahmon katse on tuima ja kiukkuinen. Vasemman puolen alakulmassa Molli makaa väsyneen oloisena vihreäkantisen kirjan välissä sivujen maata hahmon päällä.

Aukeaman oikealla puolella Molli on kuvattu katselijaan ja lukijaan päin suurena, miltei koko sivun kokoisena hahmona. Molli näyttää yllättyneeltä ja sen katse kohdistuu katselijaan. Mollin edessä on suuri, punakantinen kirja. Mollin oikealla puolella on yhtä yllättyneen näköinen karpäsennäköinen otus.

Aukeamalla on paljon tekstiä, joka käsittelee ystävyyttä ja Mollin tahtoa saada ystävä samalla viestien lukijalle hahmon olevan yksinäinen. Molli tutkii kirjojen kautta, millainen on ystävä ja toteaa, että ystävyys kuulostaa mukavalta. Teksti kertoo Mollin kirjoittavan ylös muistilistaa ystävällisistä teoista, joka osoittaa hahmon olevan kiinnostunut lukemastaan. Teksti siis lisää tarinaan kuvan ulkopuolista sisältöä ja antaa katselijalle ja lukijalle mahdollisuuden luoda lisää mielikuvia. Aukeaman oikealla puolella on korostettu sanat *hymy* ja *nauru*. Molli kysyy, mitä ne ovat ja tämä selittää Mollin hämmentyneen ilmeen. Teksti ja kuva ovat kytköksissä toisiinsa tukien tasapainoisesti toisiaan. Mollin katseen suunnasta ja tekstisisällöstä voi päätellä, että kysymys on voitu mahdollisesti kohdistaa itse lukijalle ja katselijalle.

5.2.4 Kahdeksas aukeama

Molli luki kirjasta: "Hymyillessä suupielet kohoavat ylöspäin antaen kasvoille iloisen ilmeen." Molli katsoi kuvaansa peilistä ja nosti suupieliään ylöspäin. Mutta heti, kun Molli päästi irti, suupielet valahtivat alas. –Ei näytä hyvältä, ihan huono peili.

Molli vaihtoi peiliä ja etsi lisää ohjeita. "Nauru: lyhyiden peräkkäisten uloshengitysten ja niihin liittyvien äännähdysten muodostama erilaisten tunteiden, etenkin ilon, ilmaus." Molli veti syvään henkeä ja pinnisti. Kurkusta kuului omituista pihinää. –Argh! Kuulostaa naurettavalta! Molli tuskaili.

"Voit korostaa naurua myös erilaisin rennoin kädenliikkein ja silmäniskuin." Molli yritti. –Näyttää todella hölmöltä! –Ei paljon naurata! Molli synkistyi.

En osaa!

Aukeamalla Molli kuvataan viidessä eri kohdassa. Aukeama on kokonaisuus, joka rajoittuu taulujen tarkasteluun ja sitä kautta taulujen ulkopuolella esiintyviin kuviin. Aukeaman tauluissa Mollilla on erilaisia ilmeitä. Yhdessä taulussa Mollin sormet nostavat suupieliä ylöspäin ja luovat kasvoihin hymyn. Toisessa taulussa Mollin silmät ovat suuret sekä pyöreät ja tuijottavat kohti katsojaa. Suu irvistää ja Mollin hampaat näkyvät. Kolmannessa kuvassa Mollin toinen silmä on kiinni, hampaat näkyvät hieman ja kädet heiluvat. Edellisen aukeaman katsekontakti katselijaa kohti jatkuu ja taulujen kuvat vaikuttavat olevan vuorovaikutuksessa katselijan kanssa. Vasemman sivun alaosassa Molli näkyy liikkuvana hahmona. Mollin häntä on kiemuralla ja solmussa, kädet ovat nyrkissä rinnan kohdalla ja suu on auki niin, että kitalaki näkyy. Molli huutaa ja on vihaisen, turhautuneen sekä suuttuneen näköinen. Mollin silmät ovat kiinni ja toinen jalka on ylhäällä, aivan kuin se olisi valmis tamppaamaan jalkaa vasten lattiaa. Molli on väriltään punertavampi kuin aiemmissa kuvissa ja vaikuttaa hermostuneelta.

Aukeaman oikeassa reunassa Molli kuvataan miltei sivun pituisena ja puhekupla yhdistyy hahmoon johdattaen sen sivun yläreunaan saakka. Mollin kädet ovat edessä ristissä, varpaat ovat kääntyneinä sisäänpäin ja ilme on vihainen. Molli katsoo kulmakarvojensa ali tauluihin päin ja suu on mutrullaan. Molli on väriltään harmaampi kuin aiemmissa kuvissa.

Tekstisisällössä kerrotaan, että Molli yrittää harjoitella hymyä ja naurua kirjan ohjeiden avulla. Mollia siis kiinnostaa kirjan sisältö. Teksti kertoo lukijalle selityksen käsitteelle nauru, sen ollessa erilaisten tunteiden kuten ilon ilmaus. Teksti sijoittuu kuvitettujen taulujen alapuolelle kertoen niiden tapahtumista hyvin yksityiskohtaisesti. Teksti vahvistaa kuvan sisältöä ja kertoo samalla Mollin ajatuksia omasta toiminnastaan: *"Ei näytä hyvältä, ihan huono peili."* Molli yrittää toimia ohjeiden mukaisesti, mutta ei ole kuitenkaan lainkaan tyytyväinen omaan tekemiseensä lopuksi todeten, että se ei osaa

hymyillä tai nauraa. Molli on epävarma ja ärtynyt. Teksti kertoo Mollin synkistyneen ja oikeanpuoleisin kuva vahvistaa mielikuvaa suuttuneesta sekä vihaisesta Mollista.

5.2.5 Yhdeksäs aukeama

Molli jatkoι lukemista: "HYMYOTUS: hymyllään ja ystävällisyydellään vetoava olento."

–No eipä ole meidän suvussa sellaisia näkynyt, Molli tuhahti katsoessaan sukulaistensa kuvia. –Hapannaamoja täynnä koko seinä!

Seinällä oli myös Amalia-tädin kehystettyjä elämänohjeita. Molli muisti, mitä tāti oli sanonut: "Hymy vaatii vähemmän lihaksia kuin murjottaminen. Se on laiskoιen hommaa!"

–Pikemminkin Kamalia-tāti, Molli mutisi.

–Nyt riitti murjottaminen! Molli puuskahti ja haki tikkaat, maalia ja siveltimiä. Eiköhän ala hymy kohta irrota!

Aukeaman (LIITE 3) vasemman sivun kuvista katselija kiinnittää huomionsa kolmeen tauluun, jotka ovat pystysuunnassa toisiinsa nähden. Tauluissa esiintyy kolme Mollin näköistä otusta, joilla on kaikilla karvaiset korvat ja suut alaspäin, samalla tavalla kuin Mollilla. Taulujen vieressä, vasemman puolen yläosassa seisoo Molli pohtivan näköisenä, kuin kyseessä olisi suurikin ajattelija. Sen katse kohdistuu taulujen yläpuolelle horisonttiin, edellisen aukeaman suuntaan ja toinen käsi on leuan kohdalla vahvistaen pohdiskelevaa mielikuvaa.

Aukeaman oikealla puolella kuva on liikkeessä. Molli kantaa käsissään suuria punaisia tikapuita. Sininen maalipurkki roikkuu tikkaiden etuosassa ja kaksi karpäsennäköistä otusta pitävät kiinni tikkaista Mollin takana. Otuksista näkee, että liike on nopeaa, sillä otukset meinaavat tippua kyydistä pois. Molli vaikuttaa määrätietoiselta sekä varmalta, joskin samalla myös vihaiselta liikkeessaan seuraavan aukeaman suuntaan.

Tekstiosuus jakautuu aukeaman molemmille sivuille tasaisesti. Teksti käsittelee Mollin pohdintoja hymystä ja murjottamisesta. Mollia kiinnostaa, millainen on hymyotus. Tekstin avulla lukija ja katselija pystyvät ymmärtämään, miksi Molli näyttää pohtivalta ja miksi taulut ovat aukeamalla, sillä Molli katsoo tauluihin päin ja toteaa, että hahmon sukulaiset eivät myöskään hymyile. Kuva ja teksti yhdessä viestivät Mollin kokevan inhoa sukulaisiaan kohtaan.

Aukeaman oikealla sivulla, Mollin yläpuolella on eri fontein kirjoitettuja tauluja, joissa lukee erilaisia ohjeita: *"Hymytön päivä hyvä on. Hupi on turhaa! Itku pitkästä ilosta."* Teksti kertoo katselijalle, kuka ne on tehnyt ja ilman sitä katselija voisi päätellä niiden

olevan Mollin tekemiä, mutta ne ovatkin Mollin tädin Amalian kirjoittamia. Taulut viestivät negatiivista ajatusta hymystä ja ilosta. Mollin määrätietoinen liike seuraavalle aukeamalle vahvistuu tekstin kautta, kun hahmo toteaa: *"Nyt riitti murjottaminen!"*.

5.2.6 Kahdestoista aukeama

Tuuli yltyi myrskyksi. Se riipi puista viimeisetkin hauraat lehdet. Rajuilma sai Mollin käpälät tutisemaan pelosta. Urheasti se kuitenkin puski tuulta vastaan. –Tosi rohkea Molli, se kannusti itseään. –Hyvin menee! Älä luovuta! Kyllä sinä jaksat! Lopulta Molli pääsi portille. Sinne se kiinnitti lujasti kyltin, jossa luki: YSTÄVÄÄ KAIVATAAN!

Aukeama muodostuu yhdestä voimakkaasta kuvasta, jossa Molli kantaa punaista kylttiä tuulessa lehtien lentäessä ympärillä ja puiden taipuessa lukusuuntaan päin. Aukeamalla on levoton, turvaton sekä jännittynyt tunnelma. Molli liikkuu vihreällä nurmella ja pitää kahdella kädellä kiinni punaisesta kyltistä samalla silmiään kiinni pitäen, mikä luo katselijalle mielikuvan, että tuuli on voimakas sekä myrskyisä. Kärpäsennäköinen otus on ilmassa ja lentää hallitsemattoman näköisesti. Tunnelma luo myös hieman kauhua.

Tekstisisältö jatkaa edellisen aukeaman tarinaa kertoen Mollin matkasta kohti porttia. Teksti vahvistaa katselijan havainnot tuulesta ja tarkentaa, että Molli liikkuu myrskyssä. Teksti kertoo Mollin olevan pelokas, mutta samalla se kertoo Mollin kannustavan sekä rohkaisevan itseään ja hahmo on hyvin sinnikäs päästessään portille asti. Ensimmäisen kerran kertoja yhdistää kuvassa näkyvän kyltin tekstin: *"YSTÄVÄÄ KAIVATAAN"*, omaan tekstiinsä vielä vahvistaen, miksi Molli menee portille.

5.2.7 Kolmastoista aukeama

Molli odotti ystävää joka päivä. Ehkä tänään on ystävän päivä, se toivoi. Mutta Pikku Sisu ei tullut. Vähitellen Mollia alkoi harmittaa. –Aika epäkohteliasta! Toinen näkee kamalasti vaivaa ja sitten ei suvaita saapua! –Ala jo tulla! Kuuletkos! Minä käsken! Molli pomppi kiukusta tasajalkaa. –Nyt heti. Heti! HETI! Mutta vaikka Molli kuinka komensi ja kiukkusi, ystävää ei kuulunut. Molli oli odottanut ja toivonut, kiukutellut ja polkenut jalkaa. Se oli aivan väsynyt. Se tunsu itsensä nuppineulan kokoiseksi. Mitättömäksi ja harmaaksi. Ja hyvin murheelliseksi. –Molli parka, se surkutteli itseään. –Yksinäinen Molli. Kukaan ei tule. Silloin kuului ovelta pienen pieni KOP KOP.

Aukeama (LIITE 4) jakautuu kahteen osaan. Yksi piirretty kuva täyttää vasemman sivun kokonaan, kun taas oikea puoli täyttyy tekstistä ja Mollin kolmesta eri yksittäisestä hahmosta. Vasemmalla puolella Molli katsoo ikkunasta ulos. Mollin korvat ovat luimussa ja silmät ovat surullisen sekä murheellisen näköiset. Kaksi kärpäsennäköistä otusta istuu punaisten köynnösten päällä ja ne katsovat Molliin päin.

Aukeaman oikealla sivulla kuvataan tekstisisällön lisäksi Molli kolmessa kohdassa. Katse kiinnittyy kahteen hyvin eri näköiseen Mollin hahmoon. Ylimmässä Mollin häntä on kulmikas, hahmo vetää käsillään korvia, sen silmät ovat ristissä ja suu leveästi auki niin, että hampaat näkyvät. Hahmon ilme näyttää hermostuneelta ja ahdistuneelta. Toisessa kohdassa Molli on ilmassa ja sen alla kuvattu hurrikaanin muotoinen kuvio viittaa ilmakierteisiin. Molli pitää hännästään kiinni ja sen silmät ja suu ovat kiinni. Molli nyrpistää naamaansa ja vaikuttaa tässäkin kuvassa hermostuneelta sekä vihaiselta.

Aukeaman oikeassa alareunassa kuvataan aukeaman neljäs Molli-hahmo. Hahmo on noin sentin pituinen. Mollin ryhti on huono, sen pää on painunut alas, kuten myös korvat, kulmakarvat ja suu. Sen silmät ovat kiinni ja kädet roikkuvat sivuilla. Molli vaikuttaa surulliselta sekä epätoivoiselta ja sen koko viestii hahmon olevan pieni ja olematon.

Tekstiosa jakautuu kolmeen eri tarinan osaan, joista ensimmäisessä kerrotaan aukeaman vasemman puoleisesta kuvasta. Molli odottaa, että Sisu tulisi ja olisi sen ystävä. Tekstissä kerrotaan, että tapahtuma kestää useamman päivän ajan. Seuraavaksi teksti pureutuu kahteen, aukeaman oikealla sivulla sijaitsevaan Molli-hahmoon ja kertoo, kuinka Mollia harmittaa sekä huolestuttaa, että Sisu ei tule. Teksti kertoo, että Mollia kiukuttaa ja se käskee ystävää saapuvaksi paikalle. Kolmas tekstiosuus kertoo Mollin olevan väsynyt ja surullinen. Tekstissä Molli säälii itseään ja toteaa olevansa yksinäinen.

Koko aukeaman tekstiosuus on aktiivisessa vuorovaikutuksessa kuvien kanssa ja etenee kronologisesti samalla sanoittaen kuvien sisältöä. Tekstin ja kuvan kautta voi päätellä, että Molli on toiveikas, että Sisu tulee jonain päivänä hänen luokseen. Yksin vietettyjen päivien jälkeen Molli on kuitenkin tyytymätön siihen, että Sisua ei näy sekä samalla myös tuskastunut ja turhautunut. Molli kiihtyy sekä suuttuu kokien toivotonta tunnetta odottaen ystävää. Lopuksi Mollin valtaa pettynyt sekä paha olo ja hän vaikuttaa masentuneelta sekä epätoivoiselta luovuttaen odottamisen suhteen.

5.2.8 Neljästoista aukeama

Molli riensi ovelle ja tempaisi sen auki. Siinä se vihdoinkin oli, Pikku Sisu! –Hei! Nyt minä osaan lukea! Olen lukenut kaikki pihan kyltit! Sisu selitti innoissaan. Molli häkeltyi. Se ei saanut sanaa suustaan. Se yritti sanoa ”Olen iloinen että tulit, tervetuloa”, mutta se sai sanottua vain ”Öh, olen... terve...”. –Hauska kuulla, minäkin olen ollut terveenä, Sisu ilahtui. Molli kumarsi ja muisti tuolin. Ystävää piti pyytää istumaan. Molli nappasi Sisua kädestä ja kiikutti sen vauhdilla punaisen tuolin luokse. –Tyyny, se sanoi sitten. Ystävälle piti antaa tyyny pehmikkeeksi. –Olkaa hyvä, se puuskutti ojentaessaan viimeistä talosta löytynyttä tyynyä. –Kiitos, eiköhän tämä jo riitä, Sisu huikkasi yläilmoista. –Tuntuu jo ihan mukavan pehmeältä. Pikku Sisu kapusi alas tyynyvuorelta. –Sinä olet kiva, Sisu sanoi ja halasi Mollia lujasti.

Aukeamalla (LIITE 5) Sisu ja Molli kuvataan kolmessa eri kohdassa. Vasemmassa ylänurkassa Sisulla on keltainen takki päällä ja hahmo katsoo Molliin päin. Sisu hymyilee ja sen katse on lempeä ja kädet ovat sivuilla avautuneina, aivan kuin hahmo kertoisi tarinaa kädenliikkeiden avulla. Molli katsoo Sisuun päin ja sen silmät ovat hyvin suuret ja suu on ammoltaan. Molli näyttää hämmentyneeltä sekä epävarmalta sen käsien ollessa liikkeessä.

Toisessa kohdassa Molli seisoo suuren punaisen tuolin vieressä punainen tyyny sylissään ja katsoo epävarmasti ylös Sisuun päin. Tuolin päälle on aseteltu kaksitoista erikuvioista tyynyä ja ne luovat raikkaan sateenkaaren värit. Sisu istuu kaikkien tyynyjen päällä alas Molliin päin katsoen hymy huulillaan.

Aukeaman oikealla puolella Molli ja Sisu kuvataan suurina, koko sivun kokoisina hahmoina. Sisu halaa Mollia. Sillä on silmät kiinni ja se hymyilee. Mollin silmät ovat suuret sekä pyöreät ja hahmo näyttää hämmästyneeltä ja jännittyneeltä. Mollin suu on mutrullaan ja sen kädet ovat suorina sivuilta niiden luoden jäykän, epäluonnollisen sekä jännittyneen tunnelman.

Aukeamalle siirryttäessä on hyvä huomata tarinan kaaressa kuilu, jossa yllättyneisyys puuttuu. Tähän asti Mollin ilmeet on kuvattu hyvin tarkasti eri tilanteissa, mutta nyt oven koputuksesta syntyvää yllätystä ei kuvata lainkaan. Kirja ei siis kuvaa Mollin toimintaa tai ilmeitä ennen oven avausta. Vasta tekstiosuus kertoo, mitä Molli tekee kuullessaan koputuksen. Teksti kertoo myös, että Molli on ollut toiveikas Sisun suhteen ja odottanut sitä. Teksti nitoo yhteen kirjan alkuaukeamien tapahtumat Sisun osalta tuoden ilmi myös Mollille, että Sisu ei ole aiemmin osannut lukea, eikä tämän takia tiennyt kylttien tekstisisältöä. Sisu on ylpeä itsestään. Tekstissä kerrotaan Mollin olevan häkeltynyt,

mutta ystävällinen ja kohtelias tarjotessaan Sisulle istumapaikkaa lempituolistaan. Molli kokee epävarmuutta, ujoutta sekä velvollisuuden tunnetta uutta ystäväänsä kohtaan samalla muistellen oppimaansa kirjojen kautta. Sisu toimii myös ystävällisesti Mollia kohtaan ja on kiitollinen sekä iloinen Mollin toimista.

Tekstiosuuden lopussa teksti keskittyy aukeaman oikean sivun tapahtumiin, jossa Sisu kehuu Mollia kivaksi ja kertoo hahmon halaavan sitä rohkeasti. Sisu on hyväntuulinen koko aukeaman tapahtumien ajan. Kuva ja teksti yhdessä luovat ajatuksen Sisun rohkeudesta, kun hän haluaa paljon suurempaa otusta Mollia samalla luoden hyväksyvän sekä tyytyväisen vaikutelman hahmoa kohtaan ja samalla ilmaisten oman hyvän olonsa. Molli taas vaikuttaa olevan ihmeissään sekä hämmentynyt tapahtumasta.

5.2.9 Viidestoista aukeama

Mollista tuntui oudolta. Jokin uusi tunne kupli sen sisällä, kutitteli sen vatsassa ja jalkapohjissa, silitteli poskissa. Mollille tuli lämmin ja hyvä mieli. Niin hyvä, että suupielissä tapahtui jotain kummallista. Ne nousivat ylöspäin ihan itsekseen. Molli hymyili.

Aukeamalla (LIITE 6) Molli kuvataan oikealla puolella ja sen ympärillä lentää punaisia lintuja. Mollin ilme eroaa aiempien aukeamien ilmeistä merkittävästi. Sen korvat ovat ylhäällä, silmät ovat suuret, mutta lempeän näköiset ja Molli hymyilee. Aukeamalta voi havaita Mollin olevan rauhallinen sekä tyytyväinen.

Tekstissä kerrotaan Mollin hyvästä mielestä ja hymyn synnystä kasvoille. Teksti kertoo Mollin tunteesta hahmon kehossa ja sitä luonnehditaan kuplivana, kutittelevana ja silittelevänä. Tekstissä Mollin kasvoilla oleva hymy kuvataan kummallisena asiana. Linnut ympärillä saattavat toimia metaforana hyvän mielen sekä ilon tunteelle, sillä linnut ovat kevyitä ja sulilla voi kutittaa ja silittää.

Kuvan ja tekstin yhdistelmä luo lukijalle sekä katselijalle tunteen vapaudesta ja hyvästä olosta. Edellisellä aukeamalla Molli on kuullut mahdollisesti ensimmäistä kertaa elämässään myönteisen kommentin itsestään ja saanut lempeän halauksen. Sisu tuottaa Mollille onnea sekä hyvän olon ja vapauttaa Mollin kielteisestä ajatusmaailmasta.

5.2.10 Kuudestoista aukeama

Molli hymyili yhä leveämmin. Sen vatsassa alkoi pulputtaa. Sitten nauru vyöryi sen sisältä.

Pikku Sisuakin nauratti. –Mille me nauretaan? Sisu kysyi. –Ei aavistustakaan, Molli hekotti.

Ne kikattivat kippurassa. Hihittivät ja hohottivat. Nauroivat niin, että kyyneleet valuivat silmistä.

Ne katsoivat toisiaan ja remahtivat taas uuteen nauruun. –On vaikeaa lopettaa nauramista, kun on kerran aloittanut, Molli tyrski.

Lopulta nauru laantui. Molli ja Sisu istuivat vierekkäin. Hiljaa. Hyristen hyvästä olost. Ystävän kanssa on hyvä kuunnella hiljaisuutta, Molli mietti. Se kuulostaa jotenkin erilaiselta, ystävällisemmältä.

Millaistahan olisi murjottaa yhdessä, Molli ajatteli, ja sitä alkoi hymyilyttää. Sen täytyy olla ihan parasta!

Aukeamalla päähahmot Molli ja Sisu kuvataan kolmessa eri kohdassa. Tekstisisältö täyttää muut kohdat. Aukeaman vasemmalla sivulla Molli ja Sisu kuvataan kahteen otteeseen ja molemmissa kuvissa hahmoilla on samankaltaiset, iloiset ilmeet. Mollilla on silmät kiinni ja se nauraa suu auki. Ylemmässä kuvassa Molli pitää käsiään vatsan päällä ikään kuin ilmaisten naurun tuntuvan vatsassa asti. Alemmassa kuvassa Molli on kellahtanut takapuolelleen ja jalat sekä kädet ovat kaikki eri suunnissa. Sisu puolestaan katsoo Mollia ylemmässä kuvassa innokkaan näköisenä ja alemmassa kuvassa Sisukin on takapuolellaan ja nauraa suu auki. Aukeaman kuvat antavat katselijalle vaikutelman, että Molli ja Sisu kokevat iloa ja onnea yhdessä. Kumoon kellahtaneet hahmot vaikuttavat jopa riehakkailta.

Aukeaman oikealla sivulla Sisu ja Molli istuvat suurella punaisella tuolilla ja nojaavat toisiaan vasten. Molemmat katsovat ylöspäin ja hahmoilla on pieni hymy suunpielissä. Kuva on rauhoittunut ja pysähtynyt. Mollin pään päällä on kuvitelmapilviä. Kahdesta pilvestä muodostuu Mollin ja Sisun näköiset hahmot ja ne pitävät toisiaan käsistä kiinni.

Aukeaman tekstisisältö kertoo tarkasti hahmojen välisestä vuorovaikutuksesta ja kuvaa iloa, naurua sekä ystävyyttä. Tekstisisältö kertoo, miten Mollin hymyn kautta syntyy nauru ja kuinka Sisu yhtyy nauruun tietämättä, mikä on naurun syy. Aukeaman oikealla sivulla sijaitseva teksti kertoo oikean puolen kuvituksesta ja Mollin ajatuksista vahvistaen kuvituksessa ilmeneviä kuvitelmapilviä.

Teksti kulkee rinnakkain kuvituksen kanssa lisäten katselijan ajatuksia tarinan sisällöstä. Sisu on hieman hämmentynyt Mollin alkaessa nauraa, mutta yhtyy leikkisästi mukaan siihen. Kumoon kellahtaneet hahmot vaikuttavat jopa riehakkailta hihittäen sekä

hekottaen riemuisasti. Tuolissa istuessaan hahmot ovat rauhoittuneet naurukohtauksen jäljiltä, ollessaan samalla hyvällä tuulella. Molli toteaa Sisun olevan hänen ystävä, mikä tuottaa hänelle onnea.

5.2.11 Tiivistetyt aukeamat

Ensimmäinen aukeama on kokonaisuudessaan aukeaman kokoinen kuva, joka johdattaa lukijan mukaan tarinaan. Aukeaman vasemmassa yläkulmassa puun juurella istuu kaksi vihreää kärpäsennäköistä otusta ja ne katsovat toiseen päähahmoon Sisuun päin. Kärpästen katseiden kautta myös lukijan katse kohdistuu Sisuun, joka kurkistaa häntä kolme kertaa suuremman portin raosta. Sisu on ruskea otus, jolla on pitkä häntä ja karvaiset korvat, sillä on myös keltainen huppari päällä. Pylväiden päällä on molemmin puolin sammakot, joiden kasvoilla on välinpitämättömät ilmeet. Aukeaman yleisilme on kokonaisuudessaan rauhallinen ja eteenpäin vievä, Sisun katse on jo seuraavaan aukeamaan päin. Aukeaman tekstisisältö kertoo Sisun tunteista ja ajatuksista, jotka eivät itse kuvassa välity. Katselija ei pysty arvioimaan, millaisia tunteita Sisulla on, mutta tekstisisältö kertoo Sisun olevan utelias ja innokas. Teksti vie myös lukijaa eteenpäin ja ohjaa seuraavalle aukeamalle. Tekstin kertoja on kolmas osapuoli, eli kertoja ei liity itse tarinaan ja se osaa kertoa kaikkietävästi hahmojen ajatuksista, tunteista ja tapahtumista.

Toinen aukeama jakaa kuvan kahtia. Vasemmalla puolella Sisu on siirtynyt ensimmäisen aukeaman kolosta vihreään sävyiseen puutarhaan, joka näyttää rauhalliselta, tyyneltä ja siellä on vaaleanpunaisia tulppaaneja sekä kylttejä. Aukeaman oikealla puolella kauempana horisontissa on suuri, tumma talo, jonka päällä on synkkä rankkasadepilvi. Aukeaman keskiosa on vaalea ja jakaa selvästi aukeaman kuvituksen kahteen eri osaan. Aukeaman vasemmalla puolella Sisu kurkistaa portin raosta ja seuraava hahmo Sisusta kuvaa häntä jo lähikuvassa. Oikealla sivulla Sisun kasvoja ei enää näy, vaan hahmo liikkuu selkeästi kohti oikeassa reunassa sijaitsevaa taloa. Kyltit, ruoho ja hahmo pyrkivät kaikki taloa kohti. Kevyen vihreä väritys muuttuu tumman värimaailman sekoitukseksi, jossa on käytetty violetta, sinistä ja mustaa. Horisontaalisesti kauempana edessäpäin oleva tummansävyinen talo tuo pelkoa sekä jännitystä ja rikkoo muutoin rauhallisen tunnelman. Sade on kuvattu pelkästään talon ympärillä, mikä katsojan näkökulmasta lisää odottavaa tunnelmaa ja nostaa helposti esiin kysymyksen, mitä pahaa tuolla on, jos sinne ei aurinko paista?

Aukeaman tekstisisällössä on käytetty hyväksi erilaisia sekä erikokoisia fontteja ja se johdattaa lukijaa vasemmalta oikealle kertoen ensin Sisun seikkailusta puutarhan läpi talon ovelle päätyen. Kuvakirjan katselijalle jää siis aikaa katsoa aukeaman vasemmalla puolella sijaitsevaa puutarhaa ja sitten keskittyä aukeaman oikean puolen tapahtumiin. Tekstisisällössä Sisu kuvataan uteliaana ja kiinnostuneena kylttejä kohtaan hahmon todetessa kylttien olevan mielenkiintoisia ja erikoisia. Tekstisisältö ei kuitenkaan vahvista katselijan näkökulmaa pelosta tai jännityksestä, sillä tekstissä vain todetaan sateen alkaneen. Pelko ja jännitys jäävät siis vain katselijan ajatusten ja mielikuvien varaan sateen ympäröimästä tummapiirteisestä talosta.

Kolmannen aukeaman kuvitus jakautuu vasempaan ja oikeaan puoliskoon. Vasemmalla sivulla kuvataan Sisu koputtamassa suureen oveen. Aukeaman oikealla puolella katse kiinnittyy ensimmäisenä kirjan päähahmoon, eli Mollin, joka on harmaa-vaalea sekä karvainen olento, jonka voi jollain tavalla yhdistää eläinhahmoksi esimerkiksi karvapeitteen kautta. Hahmoa ei kuitenkaan voi suoraan verrata johonkin eläinlajiin. Mollin katse suuntautuu aukeaman vasemmalle puolelle ovelle päin ja hahmon ilme on yllätynyt sekä säikähtänyt. Hahmolla on suuret silmät ja suu on auki. Hahmon oikealla puolella on hylly, jossa on erilaisia tavaroita: lankanaruja, pehmoleluja ja nappeja. Pehmolelut näyttävät eläviltä hahmoilta, sillä niiden katseet ovat yhtä yllättyneitä, kuin Mollin katse. Aukeaman oikean puolen värityksessä vallitsevat kevyet sinisen, vihreän ja harmaan sävyt. Huone kokonaisuudessaan näyttää ihmisen kodilta, jossa on ihmisten tavaroita.

Tekstisisältö sijoittuu aukeaman vasemmalle sivulle ja se kertoo lukijalle ja katselijalle, miksi Mollin ilme on yllätynyt. Tekstissä kerrotaan, että Molli ei ole kuullut oveen koputusta aiemmin, minkä takia hahmo hämmästyttää sekä jännittyy. Teksti antaa lukijalle myös ymmärryksen, että Sisu on rohkea otus huutaen tuntemattoman talon ovelle. Teksti on siis aktiivisessa vuorovaikutuksessa kuvan kanssa antaen katselijalle selityksen aukeaman kuvasisältöön.

Kuudennella aukeamalla, vasemmalla puolella Molli istuu isossa punaisessa tuolissa, joka on olemukseltaan kevyt ja sen keskelle muodostuu sydänkuvio. Mollin katse on kohti horisonttia. Sen suupielet ja korvat ovat alaspäin, kädet ovat edessä ristissä ja jalat sekä häntä suorina kohti maata. Molli on olemukseltaan surullisen näköinen. Aukeaman oikealla puolella Molli on kääntyneenä pois päin katselijasta ja se istuu vihreällä jakkaralla punaisen tuolin vieressä. Punaisen tuolin päällä istuu kaksi vihreää kärpäsenäköistä otusta. Kaikki kolme hahmoa katsovat pyöreästä ikkunasta ulos, missä näkyy sinistä

taivasta ja valkoisia pilviä. Ikkunan ympärillä oleva alue on kuvattu puutarhamaiseksi sekä tummansiniseksi ja aivan kuin sisällä, missä hahmot ovat, ei olisi valoja lainkaan vaan ainoastaan tähtitaivas. Sisällä sijaitseva villiintynyt puutarha ja pimeä ympäristö antavat katselijalle paljon ajateltavaa, sillä eihän yleensä sisätiloissa ole puutarhaa, saati tähtitaivasta. Tekstissä Molli kaipaa ja ikävöi Sisua samalla toivoen, että jonain päivänä Sisu voisi olla sen ystävä. Teksti vahvistaa katselijan havaintoja Mollin ilmeestä kertoen sen olevan yksinäinen.

Kymmenes aukeama on tähän asti värikkäin ja kuvitukseltaan rikkain aukeama koko kirjan alkuosassa. Aukeamalla on hyvin vähän kertojan tekstiä, jotka sijoittuvat lattialla näkyviin eri värisiin maaliläikkiin. Aukeamalla kuvataan Mollia liikkeessä ja edellisen aukeaman jatkumo nykyiselle aukeamalle on selkeä punaisten tikapuiden nojatessa seinää vasten aukeaman vasemmassa reunassa. Myös edellisen aukeaman vasemmalla sivulla kuvattu seinä on kuvioiltaan ja väreiltään samanlainen kuin nykyisen aukeaman seinä. Aukeamalla on erilaisia tauluja hahmoista, joiden kasvoilla on vakavat ilmeet, kulmakarvat ja suupielet ovat alaspäin ja silmät näyttävät vihaisilta.

Molli kuvataan kuudessa eri kohdassa aukeamaa. Viidessä eri kohdassa Mollilla on joko sivellin tai kynä kädessä ja Molli on kiivennyt korkeammalle muokkaamaan tauluja hahmon ollessa liikkeessä. Mollin ilmeistä voi havaita keskittymistä, yllätystä, säikähdystä sekä hämmennystä. Viimeisessä kuvassa Molli istuu lattialla eteenpäin katsoen silmät suurina ja suu ammollaan. Molli nojaa käsillään maahan ja sen varjo näyttää makaavan maassa väsyneen näköisenä. Kaksi kärpäsennäköistä otusta kuvataan myös aukeamalla Mollin puuhiin osallistuen. Kertojan tekstisisältö aukeamalla on hyvin lyhyt ja se kertoo kronologisesti Mollin toiminnan aukeamalla. Lukijan katse kiinnittyy tarinaan yhdistettyihin tauluihin, joissa on edellisen aukeaman lailla ohjeita. Teksti vahvistaa katselijan ajatuksia kertoen, että Molli kirjoittaa ja maalaa taulujen päälle sinnikkäästi. Tauluissa lukee aluksi ohjeita hymyttömyydestä, vakavuudesta, yrmeydestä sekä pahantuulisuudesta, eli kuinka toimia negatiivisesti toista kohtaan. Lukija ja kertoja voivat päätellä, että kirjoitettujen taulujen tekijä on sama kuin edellisen aukeaman taulujen tekijä, mutta sitä ei vahvisteta. Molli korjaa negatiivisia tekstejä muuttaen lauseita positiivisiksi ja kannustaviksi sekä piirtää murjottavien suiden päälle hymyileviä suita. Lopuksi teksti kertoo Mollin olevan väsynyt vahvistaen katselijan näkemystä väsyneestä Mollin varjosta.

Yhdennellätoista aukeamalla vasen ja oikea puoli jakavat kuvituksen kahteen osaan. Kun vasemmalla puolella Molli katsoo haikailevasti ulos ikkunasta, on hän oikealla

puolella jo poissa ikkunasta, ulkona portaiden luona. Aukeaman oikealla puolella Molli seisoo harmaan talon kuistilla. Molli tuijottaa polulle, pois päin ovesta ja hahmolla on kädessään punainen kyltti, jossa on kirjoitettua tekstiä. Mollin ilme on vakava sekä vihainen ja kulmakarvat ovat alaspäin, luoden hahmosta päättäväisen näköisen. Ympärillä on syksyn värejä: kasvit ovat punaisia, vihreitä ja keltaisia. Katselija voi kuvitella tuulen kuvaan, sillä lehdet, kasvit sekä puut kallistuvat kaikki oikealle puolelle luoden sivulle levottoman tunnelman. Ruohikossa on kylttejä, joissa lukee erilaisin fontein tekstiä.

Kertojan tekstiosuus sijoittuu aukeaman vasemmalle puolelle. Tekstille on paljon tilaa valkoisella pinnalla ja se kertoo, miksi Molli katsoo ulos ikkunasta ja mitä se siellä näkee. Molli toteaa, että Sisu ei ole vielääkään tullut takaisin ja luo katselijalle ja lukijalle vaikutelman Mollin kokevan yksinäisyyttä sekä surua. Tekstissä Molli parahtaa, eli huudahtaa huomatessaan kielteiset tekstit. Tämä viestittää lukijalle ja katselijalle Mollin olevan säikähtänyt, pelästynyt sekä huolestunut kylteistä. Teksti yhdistää edellisen aukeaman tapahtumat nykyiseen aukeamaan ja Molli korjaa kyltit sinnikkäästi samalla tavalla kuin edellisen aukeaman taulut. Molli on tyytymätön tekstien sisältöihin. Kyltit ovat osa kuvitusta, eivätkä kertojan tekstisisältöä. Teksti vahvistaa lukijalle ja katselijalle, että vuodenaika on syksy ja tapahtumat kestävät koko syksyn ajan. Tekstissä ilmenee myös, että Molli pitää punaisesta väristä kertoen, että hahmo haluaa kirjoittaa kauniin punaiseen kylttiin ja viedä sen portille asti. Tätä kautta katselijan havainnot Mollin päättäväisestä asennosta vahvistuvat.

Kirjan viimeisellä, **seitsemännellätoista aukeamalla** erinäköiset, jokseenkin ulkonäöltään eläimiä muistuttavat hahmot seisovat aukeaman vasemmalla etualalla iloiset ilmeet kasvoillaan ja katsovat uteliaan näköisinä punaista kylttiä, jossa on jo aiemmin kuvattu teksti ”YSTÄVÄÄ KAIVATAAN”. Aukeamalla on käytetty paljon värejä ja tapahtuma-aika on joko auringonnousun tai –laskun aikaan, sillä taivaalla on sinisen, keltaisen ja punaisen sävyjä. Aukeama on värimaailmaltaan lämmin ja puoleensa vetävä.

Tekstisisältö kertoo tapahtuma-ajaksi kevään, eli tarinassa on hypätty talven yli. Teksti kertoo, että aiemmilla aukeamilla mainituista kylteistä ei ole enää muita jäljellä kuin kuvassa näkyvä. Tekstissä ei muutoin kerrota kuvan tapahtumista, vaan Mollin oveen koputuksesta. Teksti ei siis ole vuorovaikutuksessa kuvan kanssa, vaan antaa katselijalle ja lukijalle mahdollisuuden luoda omat mielikuvat tulevasta tapahtumasta, eli kuka mahtaa koputtaa ovelle samalla luoden toiveikkaan tunnelman.

6 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida, millaisia tunteita kuvakirjassa ilmenee, kuinka paljon erilaisia tunteita ilmenee ja miten niitä kuvataan. Samalla tarkoituksena on myös selvittää, millainen kehitys kirjan päähahmolla Mollilla on tunnetaitojen osalta ja miten kirjaa voi käyttää työvälineenä opetus- ja kasvatustyössä lapsen tunnetaitojen kehittäjänä.

Kirja on kokonaisuudessaan seitsemäntoista aukeaman mittainen kuvakirja, jossa kuvitus ja tekstisisältö kulkevat rinnakkain tarinan edetessä eteenpäin hyvin kronologisesti. Kuva tukee tasapainoisesti tekstiä ja päinvastoin niiden ollessa keskenään vuorovaikutuksessa. Tämä auttaa vahvistamaan sekä monipuolistamaan katselijan ja lukijan mielikuvia tarinasta.

6.1 Tunteet kuvakirjassa

Vaikka eri tutkijoiden, muun muassa Kerolan ym. (2012) mukaan tunteita ei voi jaotella myönteisiin tai kielteisiin, jaan ne silti, sillä omassa työssäni varhaiskasvattajana on tärkeää pystyä havaitsemaan tunteita ja reagoida niihin eri tavalla. Koska pienellä lapsella on taito ja halu samaistua satuhahmoon, on tunteiden kategorisointi tärkeää varhaiskasvattajan näkökulmasta, jotta lasta voi ohjata tunnekasvatuksessa oikeaan suuntaan. Kirjan lukeminen tunnekasvatuksellisesta näkökulmasta ei vaikuta lapsen kehitykseen, mikäli kirjan sisältö ja siinä esiintyvät tunneilmaisut eivät ole varhaiskasvattajalle tiedossa.

Kielteisillä tunteilla tarkoitan tunteita, joihin ihminen yleensä suhtautuu negatiivisesti, esimerkiksi inho, viha, häpeä, suru tai pelko. Myönteisistä tunteista puhuessani tarkoitan tunteita, jotka taas herättävät yleensä ihmisessä positiivisia ajatuksia, esimerkiksi ilo, rohkeus, ystävällisyys sekä innokkuus. Neutraalit tunteet eivät selkeästi tuota joko hyvää tai huonoa oloa ihmisessä ja ne ovat hieman kuin tuntemuksia, joita ei ehkä tunnista samalla tavalla kuin esimerkiksi kielteisistä tunnetilaa. Neutraaleiksi tunteiksi olen luokitellut muun muassa hämmennyksen ja ujouden.

Poimin analyysissä mainittuja tunneilmaisuja aukeama kerrallaan, joiden kautta pystyn selvittämään tunneilmaisujen määrällisen esiintyvyyden kuvakirjassa. Tätä kautta pystyn tarkentamaan ja teemoittamaan vielä enemmän erilaisten tunteiden esiintyvyyttä

jakamalla ne yllä mainittuihin kielteisiin, myönteisiin ja neutraaleihin tunteisiin. Vielä tämänkin jaottelun jälkeen pystyn selvittämään, mitkä tunteen nousevat esille kolmessa kategoriassa eniten. Seuraavaksi esittelen tuloksia ja pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini.

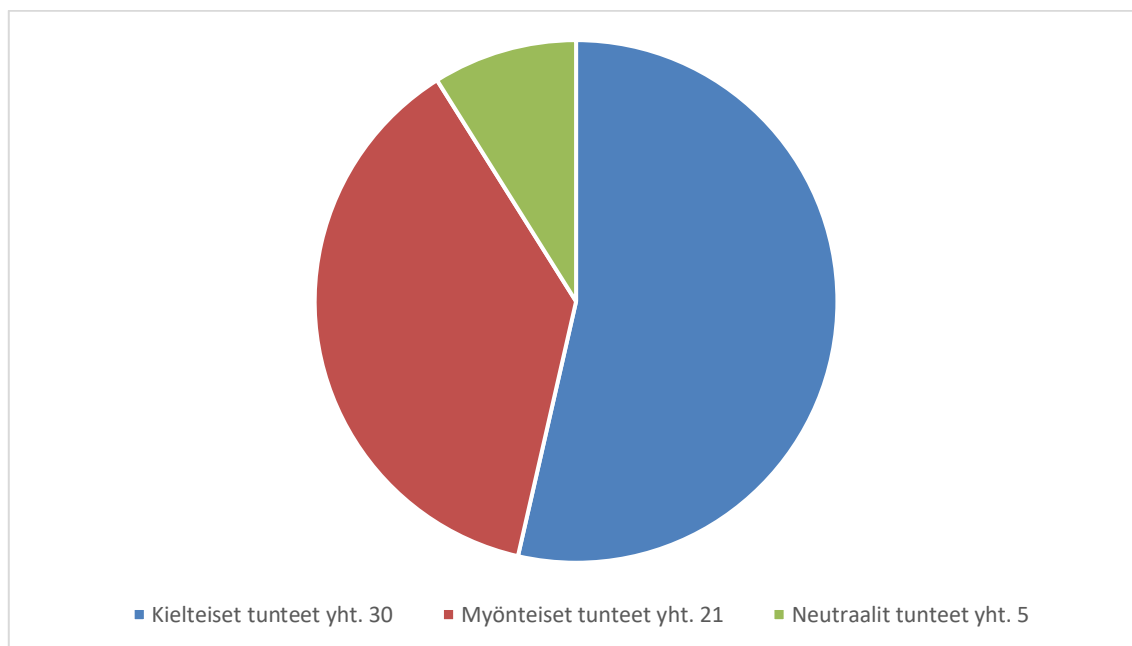
6.1.1 Tunteiden esiintyvyys kuvakirjassa

Alla kuvattuun taulukkoon (Taulukko 1) on kirjattu kaikki tunteet, jotka ovat analyysissa nousseet esille. Kirjan jokaisella aukeamalla pystyi havaitsemaan erilaisia tunteita sekä kuvassa että tekstissä. Tunteiden keräyksessä on käytetty apuna Kerolan ym. (2012) tunnelistaa, jossa on esitelty 104 erilaista tunnetta. Tunteet on jaettu taulukkoon kolmeen eri kategoriaan: kielteisiin, myönteisiin ja neutraaleihin tunteisiin.

Taulukko 1. Tunteet kuvakirjassa.

KIELTEISET TUNTEET	MYÖNTEISET TUNTEET	NEUTRAALIT TUNTEET
<ul style="list-style-type: none"> •Epätoivo •Epävarmuus •Hermostuneisuus •Huolestuneisuus •Häpeä •Ikävä •Inho •Jännitys •Kaipaus •Kauhu •Kiihtymys •Loukkaantuneisuus •Masentuneisuus •Levottomuus •Paha olo •Pelko •Pettymys •Suru •Suuttumus •Säikähdys •Toivottomuus •Turhautuneisuus •Turvattomuus •Tuskastuneisuus •Tyytymättömyys •Viha •Välinpitämättömyys •Väsymys •Yksinäisyys •Ärttyneisyys 	<ul style="list-style-type: none"> •Hyväksyntä •Hyväntuulisuus •Hyvä olo •Ilo •Innostuneisuus •Kiinnostus •Kiitollisuus •Leikkisyys •Mielihyvä •Onni •Riehakkuus •Riemu •Rohkeus •Sinnikkyys •Toiveikkuus •Tyytyväisyys •Uteliaisuus •Vapaus •Varmuus •Ylpeys •Ystävällisyys 	<ul style="list-style-type: none"> •Hämmennys •Ihmeissään olo •Rauhallisuus •Ujous •Velvollisuuden tunne

Erilaisia tunteita nousi analyysissa esille yhteensä 56 kappaletta, joista 30 kappaletta (54%) kuvaa kielteisiä tunteita, 21 kappaletta (38%) kuvaa myönteisiä tunteita ja viisi kappaletta (9%) neutraaleja tunteita. Kielteisten tunteiden kuvaus hallitsee kokonaisuutta (Kuvio 3) ja yli puolet analyysin kautta esille tulleista tunneilmaisista on kielteisiä. Kirjassa käsitellään siis enemmän kielteisiä tunteita kuin myönteisiä tunteita.

Kuvio 3. Kirjoitetut ja kuvatut tunteet kuvakirjassa.

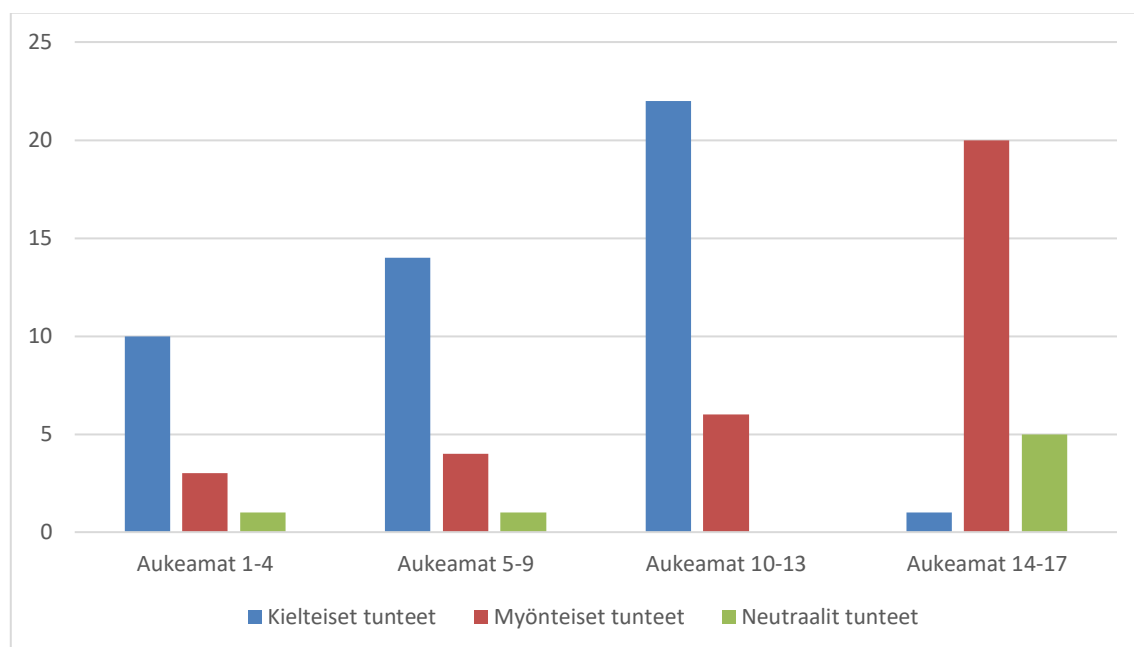
6.1.2 Erilaisten tunteiden näyttäytyminen kuvakirjassa tarinan edetessä

Tunteiden nimeämisen jälkeen keskityin tunteiden määrälliseen tarkasteluun aukeama kerrallaan. Jaoin kirjan aukeamat tapahtumien mukaan neljään eri osaan ja tarkastelin jaottelun avulla erilaisten tunteiden näkyvyyttä tarinassa sen kulun mukaan. Tässä vaiheessa en vielä selvittänyt, kuinka monta kertaa esimerkiksi pelon tunnetta nousee esille, vaan huomioin pelkästään yhden kerran yhden tunteen. Jaottelun tarkoitus oli selkeyttää ajatusta tunteiden esiintymisestä kirjan edetessä alusta loppuun.

Aukeamilla 1-4 johdatellaan lukija ja katselija kirjan tapahtumiin sekä esitellään päähenkilöt. Jo tässä vaiheessa kielteisten tunteiden esiintyvyys on selvästi suurempi kuin myönteisten tai neutraalien. Neljännellä aukeamalla (Katso luku 5.2.1) on kirjan etenemisen kannalta ensimmäinen huippukohta, jossa päähahmot tapaavat. Mollin luonne esitellään sekä kuvassa että tekstissä ja tunnelma on jännittynyt.

Aukeamilla 5-9 esitellään päähahmoa Mollia ja sen persoonaa. Tässäkin tarinan osassa kielteiset tunteet vallitsevat. Yhdeksännellä aukeamalla (Katso luku 5.2.5) tapahtuu tarinan toinen huippukohta, jolloin Molli ryhtyy toimiin ja etsii muutosta omaan käyttäytymiseensä. Aukeamilla 10-13 tarinassa ollaan niin sanotussa myrskyn silmässä tai solmukohdassa ja tunteiden esiintyvyys miltei kaksinkertaistuu alkuun verrattuna. Tässä vaiheessa kirjaa kuvataan jopa yli kahtakymmentä erilaista kielteistä tunnetta. Kolmannen huippukohdan voi havaita aukeamalla 13 (Katso luku 5.2.7), missä Molli odottaa Sisun tuloa ja hermostuu, kun pieni ystävä ei saavu ovelle. Aukeamalla 14 (Katso luku 5.2.8) kuvataan viimeisen kerran kielteisiä tunteita ja kyseisellä aukeamalla on vain yksi kielteinen tunne, epävarmuus. Aukeamilla 14-17 tarinan solmukohta purkautuu ja ongelmat selviävät, mikä näkyy myös tunteiden kuvauksessa, sillä viimeisillä aukeamilla ei kuvata tai nimetä kielteisiä tunteita lainkaan.

Alla esitellyn kuvion (Kuvio 4) avulla voi päätellä, että kielteiset tunteet ovat vallitsevassa roolissa jopa kolmeneljäsosan verran koko tarinasta. Kuvion avulla voi myös päätellä, että tarinan alussa ja keskivaiheella neutraaleja tunteita esiintyy vain yksittäisissä kohdissa. Kuitenkin kaikki tarinassa esiintyvät neutraalit tunteet ovat esillä viimeisillä aukeamilla. (Katso luvut 5.2.8; 5.2.9; 5.2.10).

Kuvio 4. Tunteet aukeamilla.

6.1.3 Toistuvasti esille nousevat tunteet kuvakirjassa

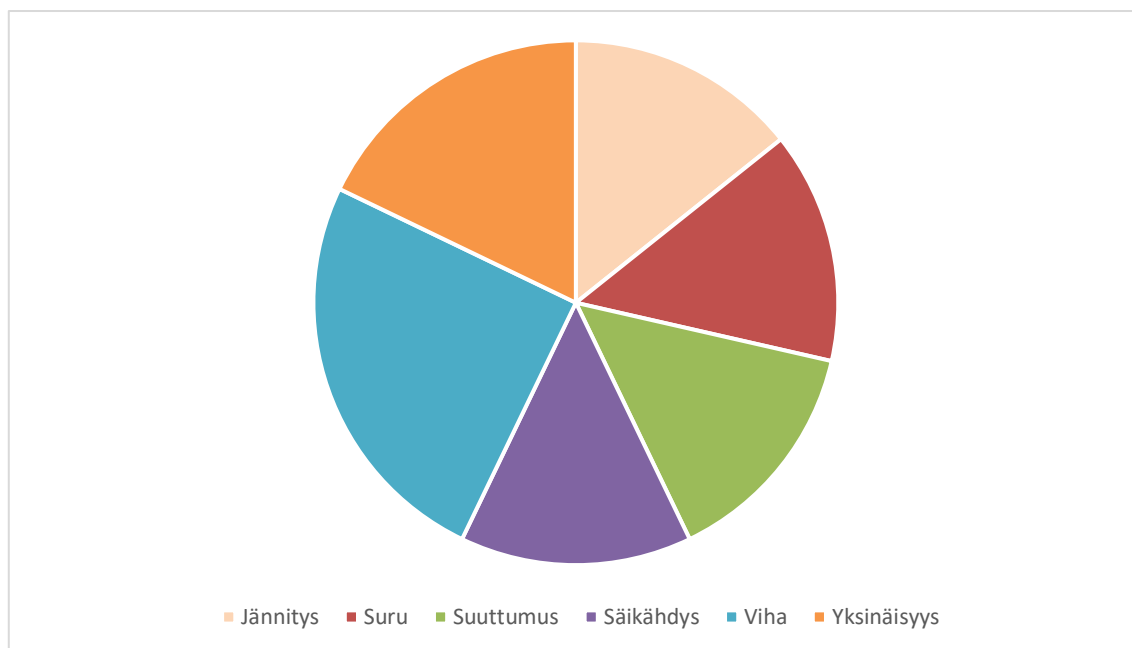
Kun kielteisten, myönteisten ja neutraalien tunteiden jaottelu on tehty, herää kysymys, onko kirjassa joitakin tiettyjä tunteita, jotka nousevat esille useammin kuin toiset. Keräsin kuva-analyysini avulla kaikki mainitut tunteet ylös aukeama kerrallaan ja tällä kertaa laskin jokaisen tunneilmaisun, jonka pystyi kuvan tai tekstin välityksellä havaitsemaan. En kuitenkaan lähtenyt jaottelemaan yhden aukeaman sisältöä vielä erikseen, vaan keskityin aukeaman tasolla tunteiden havainnointiin.

Tarkastelen ensin eniten esille nousseita kielteisiä tunteita (Kuvio 5). Viha oli tunne, jota havaitsin eniten, sillä sitä kuvataan jopa seitsemällä eri aukeamalla (Katso luvut 5.2.1; 5.2.2; 5.2.4; 5.2.5; 5.2.7; 5.2.11). Vihaa ei kuvata sanallisesti kirjan tekstisisällössä, vaan kuvan kautta pystyy havaitsemaan vihaisen ilmeen hahmon tai hahmojen kasvoilta. Teksti kuitenkin vahvistaa katselijan näkemystä Mollin vihaisesta ilmeestä erilaisilla kiertoilmaisuilla:

Molli raotti varovasti ovea. Se otti tuiman ilmeen – kaiken varalta. (Katso luku 5.2.1)

Molli kurkisti ovesta ulos, mutta siellä ei ollut ketään. ”Hyvä kun meni! Toivottavasti pysyykin poissa”, Molli jupisi itseksensä. (Katso luku 5.2.2)

”Ala jo tulla! Kuuletkos! Minä käsken!” Molli pomppi kiukusta tasajalkaa. (Katso luku 5.2.7)

Kuvio 5. Vallitsevat kielteiset tunteet.

Vihan jälkeen toiseksi eniten kuvattiin yksinäisyyttä viidellä eri aukeamalla (Katso luvut 5.2.2; 5.2.3; 5.2.7; 5.2.11). Tämän jälkeen kuvattiin eniten surua, jännitystä, suuttumusta sekä säikähdystä neljällä eri aukeamalla.

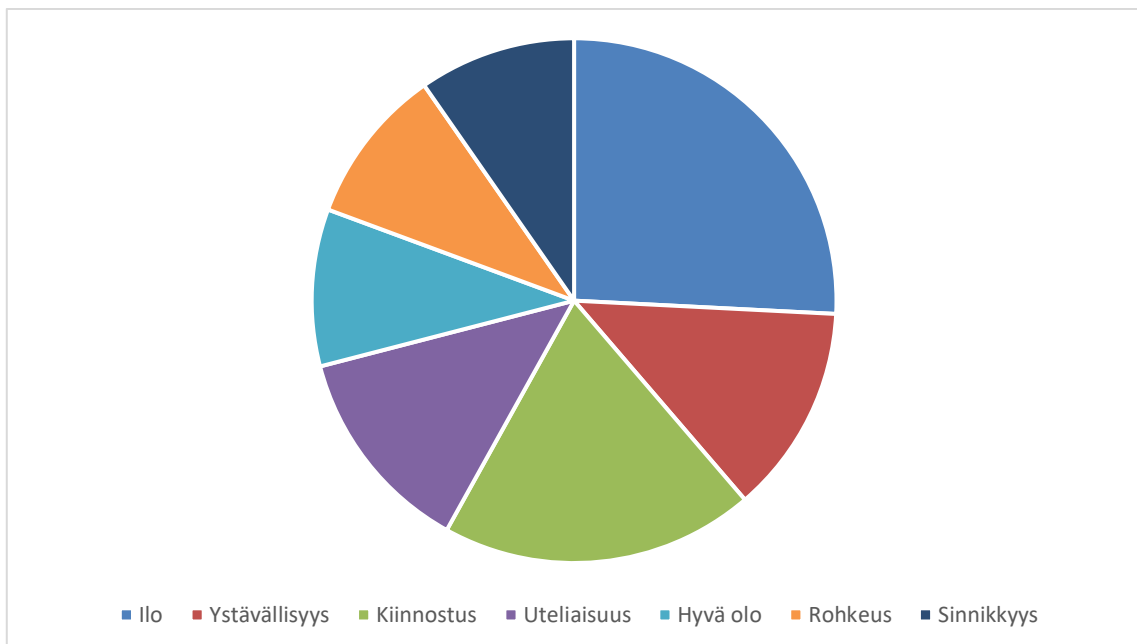
Vallitsevia myönteisiä tunteita etsin samalla tavalla kuin vallitsevia kielteisiä tunteita. Alla olevasta kuviosta (Kuvio 6) voi havaita eri tunteiden esiintymisen. Yhteensä kahdeksalla eri aukeamalla (Katso luvut 5.2.1; 5.2.3; 5.2.4; 5.2.5; 5.2.8; 5.2.9; 5.2.10; 5.2.11) kuvattiin iloa joko kuvan tai tekstin kautta ja tämä oli myönteisistä tunteista vallitsevin. Tekstisisällössä ja kuvissa ilo ilmenee muun muassa hymyn ja naurun keinoin ja yksittäisiä kohtia näyttäytyy etenkin kirjan viimeisillä aukeamilla 14-17. Iloa kuvataan usealla eri aukeamalla:

Molli jatkoi lukemista. "Paras lahja, jonka ystävälle voi antaa, on hymy ja iloinen nauru." (Katso luku 5.2.3)

Molli luki kirjasta: "Hymyillessä suupielet kohoavat ylöspäin antaen kasvoille iloisen ilmeen." (Katso luku 5.2.4)

Molli vaihtoi peiliä ja etsi lisää ohjeita. "Nauru: lyhyiden peräkkäisten uloshengitysten ja niihin liittyvien äännähdysten muodostama erilaisten tunteiden, etenkin ilon, ilmaus." (Katso luku 5.2.4)

Molli häkeltyi. Se ei saanut sanaa suustaan. Se yritti sanoa "Olen iloinen että tulit, tervetuloa", mutta se sai sanottua vain "Öh, olen... terve...". (Katso luku 5.2.8)

Kuvio 6. Vallitsevat myönteiset tunteet.

Kiinnostusta kuvattiin kuudella eri aukeamalla (Katso luvut 5.2.1; 5.2.2; 5.2.3; 5.2.4; 5.2.5; 5.2.11) sekä Mollin että Sisun hahmojen kautta. Ystävällisyyttä ja uteliaisuutta kuvattiin neljällä eri aukeamalla ja hyvää oloa, rohkeutta sekä sinnikkyyttä kolmella eri aukeamalla.

6.1.4 Päähahmon Mollin tunnetaitojen kehitys kuvakirjassa

Kun kirjaa ja analyysin kautta esille tulleita tuloksia tarkastelee tunneälyn ja tunnetaitojen teorioiden kautta, voi esimerkiksi pohtia päähahmon Mollin tunnetaitojen kehittymistä kirjan edetessä. Kirjan alussa (Katso luku 5.2.1) Molli ei tunnista omia negatiivisia tunteitaan ja saattaa tämän takia olla yhtenä suurimpana myötävaikuttajana sille, että hän asuu suuressa talossaan aivan yksin. Molli on kuin Golemanin (1997, 71) kuvaama voimaton ihminen, kuka ei edes tiedosta omia tunteitaan.

Kirjan edetessä lukija oppii Mollista uutta, kun Mollin sukulaiset esitellään ja selviää, että suvussa ei arvosteta positiivisia tunteita tai tunneilmaisuja. Köngäs (2019) puhuu negatiivisen tunnemaailman vaikutuksesta lapsen tunnetaitojen kehittymiseen niitä heikentäen. Molli on kasvanut negatiivisessa kasvuympäristössä, jossa on annettu elämänohjeita, kuinka olla mahdollisimman ikävä ja paha ihminen. Molli on jäänyt yksin taloonsa asumaan ilman suurempaa sosiaalista verkostoa, eikä hänellä ole oikeita työkaluja luoda suhteita.

–Minulla ei ole koskaan ollut ystävää, Molli mietti. Minäkin haluaisin sellaisen... Molli luki kirjoista, että ystävä on joku erityinen. Ystävälle voi supattaa salaisuuksia. Ystävän kanssa voi kokea seikkailuja. Ystävä saa hyvälle tuulelle. Ystävä on uskollinen. Ystävän kanssa voi jopa kinata ja kiukutella! –Kuulostaa aika mukavalta, Molli tuumi ja kirjoitti itselleen muistilistaa. (Katso luku 5.2.4)

Lahtisen ja Rantasen (2019, 25) teoriaan liitettyä Mollin tunnetaidoista uupuvat sekä tiedot että taidot. Molli osaa kuvata yksinäisyyttä, raivoa ja vihaa, mutta ei yhtään myönteistä tunnetta. Hahmolla on siis jotain tietoa tunteistaan. Tunteiden käsittelytaidot puuttuvat Mollilta kokonaan, sillä kirjassa kuvataan hahmon tunnepurkauksia sekä lukijan että katselijan näkökulmasta hyvin voimakkaasti.

Molli jatkoi lukemista: ”HYMYOTUS: hymyllään ja ystävällisyydellään vetoava olento.”
–No eipä ole meidän suvussa sellaisia näkynyt, Molli tuhahti katsoessaan sukulaistensa kuvia. –Hapannaamoja täynnä koko seinä!

Seinällä oli myös Amalia-tädin kehystettyjä elämänohjeita. Molli muisti, mitä tati oli sanonut: "Hymy vaatii vähemmän lihaksia kuin murjottaminen. Se on laiskojen hommaa!"

–Pikemminkin Kamalia-täti, Molli mutisi. (Katso luku 5.2.5)

Sisun tapaamisen jälkeen Molli alkaa tiedostamaan tunteitaan paremmin ja hankkimaan tietoa etenkin myönteisistä tunteista. Hahmolla ei silti ole vielä taitoja käsitellä tunteitaan ja harjoittellessaan esimerkiksi hymyilyä, hän epäonnistuu ja hermostuu. Tästä huolimatta Molli ei lannistu, vaan jatkaa harjoitteluaan muun muassa havainnoimalla elinympäristöään ja siinä ilmeneviä piirteitä tunnemaailmaan nähden. Otus korjaa tauluissa esiintyvien otuksien ilmeitä sekä kylttien tekstejä myönteisemmiksi. Koska Molli ei ole vielä ollut tekemisissä muiden otuksien kanssa, on hänen tunnetaitonsa vielä tiedon tasolla. Vasta kun Sisu palaa Mollin talolle, saa Molli harjoittaa taitojaan tunteiden käsittelyä ja hallintaa vuorovaikutuksessa toisen kanssa.

Molli riensi ovelle ja tempaisi sen auki. Siinä se vihdoinkin oli, Pikku Sisu! –Hei! Nyt minä osaan lukea! Olen lukenut kaikki pihan kyltit! Sisu selitti innoissaan. Molli häkeltyi. Se ei saanut sanaa suustaan. Se yritti sanoa "Olen iloinen että tulit, tervetuloa", mutta se sai sanottua vain "Öh, olen... terve...". –Hauska kuulla, minäkin olen ollut terveenä, Sisu ilahdutti. Molli kumarsi ja muisti tuolin. Ystävää piti pyytää istumaan. Molli nappasi Sisua kädestä ja kiikutti sen vauhdilla punaisen tuolin luokse. –Tyyny, se sanoi sitten. Ystävälle piti antaa tyyny pehmikkeeksi. –Olkaa hyvä, se puuskutti ojentaessaan viimeistä talosta löytynyttä tyynyä. –Kiitos, eiköhän tämä jo riittää, Sisu huikkasi yläilmoista. –Tuntuu jo ihan mukavan pehmeältä. Pikku Sisu kapusi alas tyynyvuorelta. –Sinä olet kiva, Sisu sanoi ja halasi Mollia lujasti. (Katso luku 5.2.8)

Kun Sisu mallintaa myönteisen tunteen ilmaisua Mollille kehumalla sitä, muuttuu Molli rennommaksi ja avoimemmaksi. Samalla hän kokee myös uusia tunteita, muun muassa naurua ja iloa, jotka ovat kaikki myönteisiä. Molli on hämmentynyt, mutta on samalla onnellinen ja myönteisyys valtaa hänet. Goleman (1997, 23) kertoo, että tunne tuntuu kehossa ja näyttäytyy toimintana. Viidennellätoista aukeamalla (Katso luku 5.2.9) kuvataankin selvästi tunteen synty ja reaktio kehossa biologisella sekä kehollisella tasolla.

Mollista tuntui oudolta. Jokin uusi tunne kupli sen sisällä, kutitteli sen vatsassa ja jalkapohjissa, silitteli poskissa. Mollille tuli lämmin ja hyvä mieli. Niin hyvä, että suupielissä tapahtui jotain kummallista. Ne nousivat ylöspäin ihan itsekseen. Molli hymyili. (Katso luku 5.2.9)

7 Luotettavuus

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2016) painottavat, että erityisesti laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ratkaise, sillä tutkimus tavoittelee yleensä jonkin ilmiön ymmärtämistä, ei esimerkiksi tilastollista selvitystä. Aineisto määräytyy etenkin tutkimuskysymysten näkökulmasta ja sen määrä on riittävä, kun sen avulla pystytään vastaamaan tutkimusongelmiin. Halusin selvittää kuvakirjassa ilmeneviä tunteita, eli kuvakirjassa tapahtuvia ilmiöitä ja täten myös aineiston rajautuminen oli hyvin selvää.

Tämä tutkimuksen aineiston riittävän tarkka analyysi oikealla menetelmällä oli avainasemassa tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) kertovat, että tutkimuksen luotettavuus kasvaa, jos analyysissa kategoriat kirjoitetaan auki sekä perustellaan. Analyysimenetelmänä sisällönanalyysin sekä visuaalisen sisällönanalyysin yhdistelmä mahdollistivat systemaattisen tyylin analysoida aineistoa ja havainnoida yksityiskohtaisia asioita tutkittavasta aiheesta. Niiden avulla pystyi osoittamaan, että aineiston sisältö on käyty tarkasti läpi aukeama kerrallaan sekä viittaamaan siihen monipuolisesti tutkimustuloksissa. Sisällönanalyysin avulla löysin vastaukset tutkimusongelmiini ja tätä kautta osoitin aineiston määrän riittävän suureksi. Myöskään oma mielipiteeni tutkimusmateriaalista ei vaikuttanut tutkittavaan asiaan.

Seppäsen (2005, 156) mukaan tutkimuksen *validiteetti* kertoo muuttujan kyvykkyydestä mitata olennaista asiaa, tässä tutkimuksessa tunteiden ilmenemistä kuvakirjassa. Tutkimuksessa käsitteellisten valintojen kyseenalaistaminen on siis mahdollista, sillä tunteiden havaitseminen kuvasta ei ole yksiselitteistä. Analyysi pohjautuu laadullisiin ja teoreettisiin valintoihin. *Reliabiliteetti* puolestaan kertoo aineiston koodaamisen johdonmukaisuudesta, yksiselitteisyydestä sekä toistettavuudesta. (Seppänen, 2005, 155-156.) Tutkimuksessa kuvaa ja tekstiä on tutkittu sekä koodattu useampaan kertaan tutkimusprosessin aikana ja havainnot ovat tarkentuneet jatkuvasti.

Olen tutkimuksessani huomioinut teoratiedon lähteiden luotettavuuden, välttänyt plagiointia sekä kirjannut tutkimusta tehdessäni mahdollisimman tarkasti ylös tutkimuksessa esiintyvät asiat. Mäkisen (2006, 102) mukaan tutkimuksen tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat tutkimustulosten luotettavuuden yleistäminen sekä tarkistaminen. Tutkimustulosten osalta tuloksia ei ole vääristelty, vaan ne perustuvat kuva-analyysin kautta syntyviin tietoihin.

8 Pohdintaa

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia tunteita Katri Kirkkopellon (2013) *Molli* kuvakirjassa ilmenee. Lisäksi tutkin, miten eri tunteet näyttäytyvät kuvakirjan edetessä sekä tunteiden toistuvuutta. Lopuksi tutkin kuvakirjan päähahmon Mollin tunnetaitojen kehitystä kirjan edetessä.

Oittisen (2004, 18) mukaan kuvakirjan määritelmä ei ole yksiselitteinen ja asiasta voidaan olla montaa mieltä. Tutkijoiden mielipiteet eroavat toisistaan ja esimerkiksi kirjan muuttuminen kuvakirjaksi jakaa ajatuksia. Sanojen ja kuvien määrä vaikuttavat toisiin tutkijoihin, kun taas kirjan vaikuttavuus ja laatu toisiin. Kuitenkin näyttää siltä, että eri tutkijat kokevat kuvan merkityksen tärkeänä kuvakirjan syntymisessä. Esimerkiksi Laukan (2001, 27) mukaan tärkeimmän merkityksensä kuvakirja saa esteettisen mielenkiintonsa kautta ja Heikkilä-Halttusen (2010, 9) mukaan kuvakirjassa kuvan ja tekstin määrä on vähintään sama tai kuva vie jopa enemmän tilaa kuin teksti. Mikkonen (2005, 330) painottaa myös, että kuvakirjassa kuvat eivät ole vain täyteenä, vaan ne vaikuttavat tarkoituksellisesti kirjan sisältöön. Tarkastellessani tutkimuksen kuvakirjaa, täyttää se yllä mainittujen tutkijoiden kriteerit kuvakirjasta, sillä jokaisella aukeamalla on paljon erilaista kuvitusta. Myös kuvituksen laatu voidaan nähdä korkeaksi, sillä kuvittajana toimii itse kirjailija, kuka on myös sekä kuvataiteilija että kuvataideopettaja.

Tutkimuksen kuvakirja täyttää myös sadun vaatimat kriteerit. Ylösen (2000, 9) mukaan sadussa tärkein asia on se, että satu on jollain tavalla normaalista poikkeavaa ja siitä pystyy löytämään ainakin yhden, oikeaan elämään peilattuna mahdolloman asian. Kuvakirjassa normaalista poikkeavia asioita ovat esimerkiksi kirjan epärealistiset päähahmot sekä talossa olevat pehmolelut, jotka ovat heränneet henkiin. Ylönen (2000) painottaa, että saduissa on aina jokin ongelma, mutta sille löytyy ratkaisu. Tässä sadussa ongelmana oli Mollin yksinäisyys sekä ajatukset itsestään kielteisessä valossa, kunnes hän oppi käsittelemään tunteitaan ja näkemään sekä itsessään että toisissa hyvää. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kerrotaan, kuinka myönteinen oppimisympäristö sekä tunnemaailma lapsen ympärillä edesauttavat lapsen kehittymistä oppijana. (Opetushallitus 2018). Kalliopuskan (1983, 16) mukaan positiivinen ja rohkaiseva kasvuympäristö kehittävät myös empatiaa ja mikäli jokin ympäristön osa-alue järkkyy, saattaa se vaikuttaa empatian syntyyn tai kehitykseen laajasti. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että myönteisiä tunteita pystyi havaitsemaan sekä tekstin että kuvan kautta. Vaikka alussa kielteinen tunnemaailma hallitsi kirjan kulkua ja kielteisiä tunteita

oli kuvattu kirjassa enemmän, muuttui kirjan tunnemaailma myönteiseksi kirjan viimeisillä aukeamilla. Etenkin ilon tunnetta kuvattiin monen eri aukeaman tekstisisällössä.

Kuva-analyysi on tarpeellinen sekä kuvan että tekstin ymmärtämisen väylänä. On tärkeää, että varhaiskasvattajana ymmärrän lukemaani tekstiä sekä näkemääni kuvaa, jotta oppiminen ja opettaminen olisi mahdollisimman moninaista. Vasta tätä kautta voin tarkastella tekstissä ja kuvassa ilmeneviä viestejä pedagogisella tasolla. Varhaiskasvatuksen pedagogisissa käytännöissä näen jatkuvasti lukuhetkiä, joissa varhaiskasvattaja lukee kirjaa, johon ei ole perehtynyt lainkaan ennen kannen avaamista. Mustola (2014, 10-12) painottaa, että lastenkirjallisuuden sisältö voidaan kokea sosiaalistavaksi ja kasvattavaksi. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) lastenkirjallisuus, etenkin kuvakirjat nostetaan esille mahdollisuutena sanallisen sekä kuvallisen ilmaisun kehittymiseen ja tunteiden sanoittamiseen. Suomalainen lastenkirjallisuus on hyvin laadukasta ja pedagogiseen käyttöön sopivaa. Varhaiskasvatuksessa olisikin syytä kiinnittää riittävästi huomioita kuvakirjoihin taideteoksina sekä hyödyntää niiden visuaalista sisältöä luettavan tekstin lisäksi. Näitä taitoja kaikilla varhaiskasvatuksen opettajilla ei välttämättä ole.

Aineiston analyysissä hyödynnettiin Kerolan ym. (2012) tunnelistaa, joka sisältää 104 eri tunnetta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tunteita oli Molli-teoksessa käsitelty varsin kattavasti ja kokonaisuudessaan tunteita nousi analyysissä esille yhteensä 56 kappaletta, joista 30 kappaletta (54%) kuvaa kielteisiä tunteita, 21 kappaletta (38%) kuvaa myönteisiä tunteita ja viisi kappaletta (9%) neutraaleja tunteita. Vaikka tässä tapauksessa tunteiden käsittely jäi osin pinnalliseksi, eikä kaikkia tunteita tuotu esille tekstissä, voi silti ajatella, että laajan tunneskaalan kuvaaminen on mahdollista myös pienille lapsille tarkoitetussa materiaalissa.

Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että kuvakirja sisälsi eniten kielteisiä tunneilmaisuja. Kalliopuskan mukaan (1983, 114) kielteisen tunteen myötäeläminen on vaikeampaa kuin myönteisen tunteen ja tämä vahvistaa ajatusta siitä, että kirjailija on tarkoituksellisesti tuonut esille enemmän kielteisiä ilmaisuja kuin myönteisiä. Oli kuitenkin mielenkiintoista huomata, kuinka vihan tunnetta ei pystynyt havaitsemaan yhdenkään aukeaman tekstisisällössä, vaan ainoastaan päähahmon Mollin ilmeissä, eli kuvituksessa.

Tutkimustulosten kautta esille nousseet tiedot kirjan moninaisesta tunneskaalasta ja Mollin hahmon tunnetaitojen kehityksestä antavat minulle mahdollisuuden suhteuttaa

asiat varhaiskasvatukseen. Kuvakirja työvälineenä varhaiskasvatuksessa on tunneopetusta, joka on ennalta suunniteltua opetusta ja jossa tähdätään tunnetaitojen kehittymiseen. Tunneopetusta voi harjoittaa esimerkiksi kirjallisuuden avulla. Tunneopetuksen avulla lapset voivat sisäistää toista kunnioittavat säännöt ja normit esimerkiksi ristiriitatilanteissa. (Köngäs 2019, 181-184.). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kerrotaan, että lapsella on oikeus kokea ja näyttää omat tunteensa ja oppia ympärillä olevien ihmisten sekä kasvattajien avulla käsittelemään erilaisia tunteitaan. Myös toisen asemaan asettuminen sekä ristiriitojen rakentava käsittely kehittyvät samalla. Varhaiskasvattaja tukee lapsen terveyttä ja hyvinvointia erilaisin toimintatavoin, jotka lapsi voi ottaa käyttöönsä ne opittuaan. On tärkeää mahdollistaa lapselle tunnetaitojen harjoittelu ja niiden oppiminen. Molli-kirjassa yhdistyvät tunteet, kirjallisuus sekä kuvataide ja nämä kaikki tulee ymmärtää omina osa-alueinaan, jotta voi nähdä mahdollisimman laajasti kirjassa ilmeneviä viestejä. Kuten Heikkilä-Halttunenkin (2010, 10) painottaa, eritoten kuvakirja pystyy tuottamaan suuren tunne-elämyksen lapsessa kuvan ja tekstin yhdistelmän kautta. Lapsi pystyy myös samaistumaan päähahmoon Molliin ja mahdollisesti ymmärtämään sitä kautta myös omia tunteitaan.

Varhaiskasvattajan yksi tehtävä on opastaa lasta sanalliseen tunteiden ilmaisuun etenkin toisia satuttavan toiminnallisen tunteiden ilmaisun sijaan. Positiivisten tunteiden sanoittaminen on myös tärkeää, sillä tätä kautta lapsi ymmärtää kaikkien tunteiden tärkeyden. (Kalliopuska, 1983, 156; Kinnunen, 2003, 112-113; Peltonen, 2000, 16, 19-20.). Tunteiden käsittely on kuitenkin laaja ja haastava kokonaisuus, eivätkä varhaiskasvatusikäisten lasten taidot käsitellä tunnekokemuksiaan yllä aina loogiseen päättelyyn. Tällöin kuvakirjan konkreettisten tunneilmaisujen avulla varhaiskasvattaja voi esitellä lapselle sekä kielteisiä että myönteisiä tunteita ja lapsi voi harjoitella tunteiden sanoittamista. Tilanne on turvallinen ja samalla lapsi saa yksilöllistä sekä sensitiivistä kohtaamista varhaiskasvattajalta. Tutkimuksen kuvakirjassa luodaan mielikuvia sekä kuvallisen että kielellisen ilmaisun kautta myönteisistä ja kielteisistä tunteista. Tätä kautta sekä katselijalla että lukijalla on mahdollisuus myötäelää kirjassa esiintyviä tunteita.

Kuten totesin aiemmin, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) painotetaan erityisesti myönteistä oppimisympäristöä sekä lapsen oikeutta kokea erilaisia tunteita sekä harjoittaa tunnetaitoja. Perusteet eivät kuitenkaan anna mielestäni riittävän konkreettisia ohjeita tai työkaluja varhaiskasvattajalle tunnetaitojen harjoittamiseen, vaan ohjeet jäävät yleisen toteamuksen tasolle, jossa kannustetaan myönteisen oppimisympäristön luomiseen. Itse varhaiskasvattajana koen tarvitsevani työkaluja

eniten juurikin kielteisten tunteiden harjoittamiseen ja tämä voisi olla yksi mielenkiintoinen vaihtoehto tulevaisuuden tutkimuksille.

Tutkimus sisälsi vain yhden kuvakirjan tarkastelun tunteiden näkökulmasta ja jatkossa aineistoa voisi laajentaa useampaan kirjaan. Molli-kirjasta on tullut kaksi jatko-osaa, joita olisi mielenkiintoista tarkastella jopa samojen tutkimuskysymysten valossa. Tutkimusta voisi laajentaa myös esimerkiksi lapsiryhmässä toteutettavaan tutkimukseen, jossa kuulisi lasten ajatuksia kuvakirjan tunnemaailmasta. Tunnetaitojen harjoittelun kannalta minua kiinnostaisi myös kuulla varhaiskasvattajien ajatuksia tunnetaitojen kehityksestä ja sen tukemisesta. Millä tavalla varhaiskasvattajat käyttävät esimerkiksi kuvakirjaa tunnekasvatuksessa ja onko heillä riittävästi työkaluja lapsen tunnetaitojen harjoittamiseen?

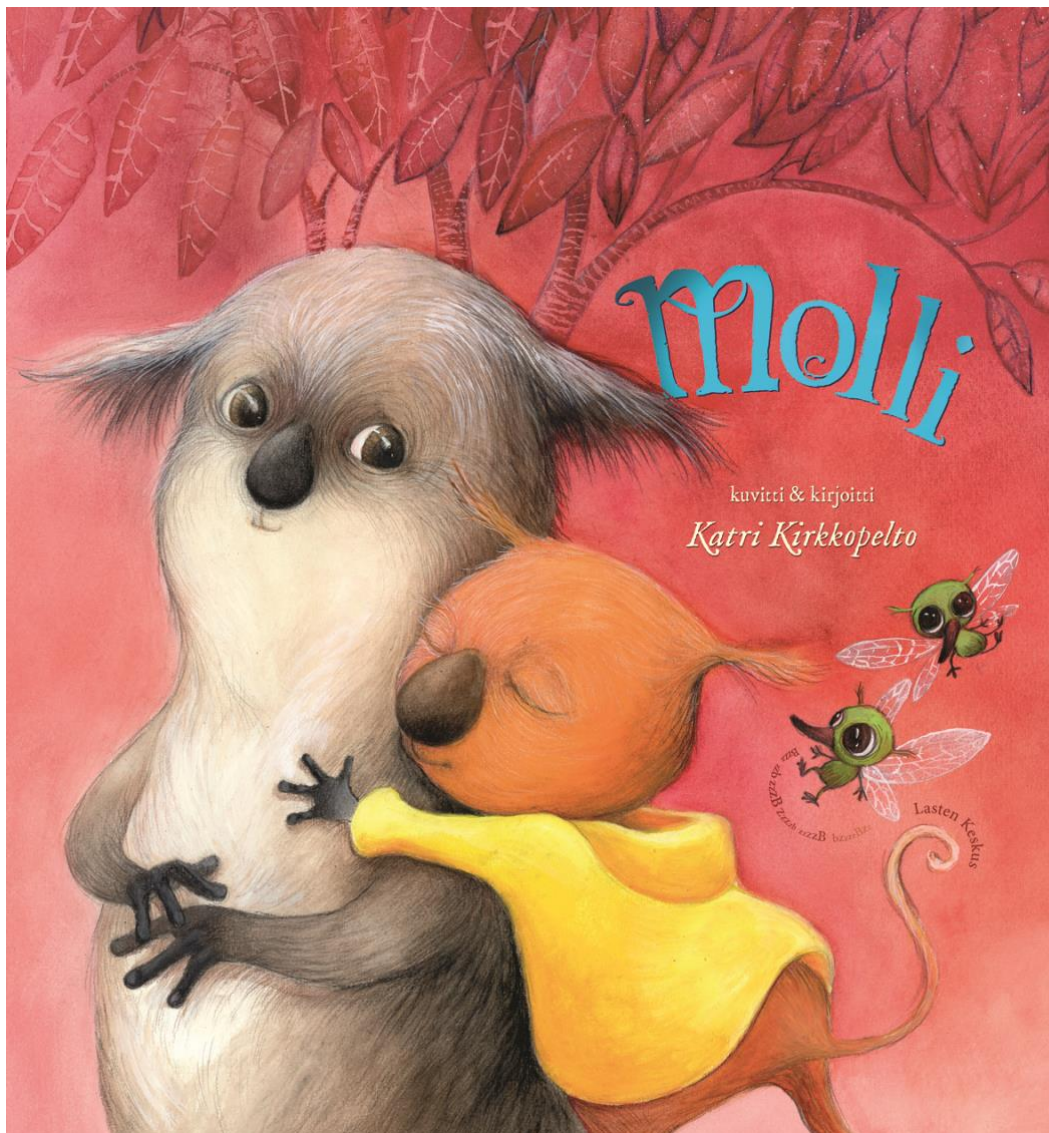
Lähteet

- Apo, S. (2001). Klassinen satutraditio. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. (toim.) *Avaa lastenkirja!* (s. 12-29). Helsinki: Lasten keskus.
- Bettelheim, B. (1984). *Satujen lumous*. (suom. M. Rutanen). Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Goleman, D. (1997). *Tunneäly: Lahjakkuuden koko kuva*. (suom. J. Kankaanpää). Helsinki: Otava.
- Heikkilä-Halttunen, P. (2010). *Minttu, Jason ja Peikönhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Ihonen, M. (2003). Suomalainen lastenkirjallisuus 1800-luvulla. Teoksessa L. Huhtala, K. Grönn, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) *Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. (s. 12-19). Helsinki: Tammi.
- Kalliopuska, M. (1983). *Empatia – tie ihmisyyteen*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. (2012). *Tunteesta tunteeseen. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen, ohjaajan opas harjoituskirjaan*. Haettu 11.12. 2019 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen>
- Kinnunen, S. (2003). *Anna mun olla lapsi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kirkkopelto, K. (2013). *Molli*. Helsinki: Lastenkeskus.
- Kokko, M. (2012). *Sureva mieli sanoin ja kuvin. Läheisensä menettäneen lapsen kokemus Riitta Jalosen ja Kristiina Louhen kuvakirjoissa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, kieli- käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- Kullberg-Piilola, T. & Peltonen A. (2000). *Tunnemuksu – Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lahtinen, A. & Rantanen, J. (2019). *Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin kasvatustilanteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laukka, M. (2001). Kuvakirjan vuosikymmenet. Teoksessa Rättyä, K. & Raussi, R. (toim.) *Tutkiva katse kuvakirjaan*. (s. 27–29). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lastenkeskus (2020). *Kirkkopelto, Katri*. Haettu 17.1.2020 osoitteesta <https://lastenkeskus.fi/kirjailijat/kirkkopelto-katri/>
- Leskisenoja, E. (2019). *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Toteuta käytännössä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Mikkonen, K. (2005). *Kuva ja sana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mustola, M. (toim.). (2014). *Lastenkirja. Nyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäkinen, O. (2006). *Tutkimusetiikan ABC*. Helsinki: Tammi.
- Oittinen, R. (2004). *Kuvakirja kääntäjän kädessä*. Helsinki: Lasten keskus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. (2018). Helsinki: Opetushallitus.
- Puolimatka, T. (2011). *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2016). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Haettu 17.1.2020 osoitteesta <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Seppänen, J. (2005). *Visuaalinen kulttuuri: teoriaa ja metodeja kuvien tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Suvilehto, P., Kerry-Moran, K. & Aerila, J-A. (2019). Supporting Children's Social and Emotional Growth Through Developmental Bibliotherapy. Teoksessa Kerry-Moran, K. & Aerila, J-A. (toim.) *Story in Children's Lives: Contributions of the Narrative Mode to Early Childhood Development, Literacy and Learning*. (s. 299-315). Springer.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vehkanen, H. (2007). *Yksinäinen variksenpelätin. Kuvakirja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 toteuttajana*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Väntönen, E. (2020). *Mukavuus ennen kaikkea*. Helsingin Sanomat & The Economist. Haettu 17.1.2020 osoitteesta <https://dynamic.hs.fi/a/2019/mukavuus/>
- Ylönen, H. (2000). *Loihditut linnut*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Liitteet

LIITE 1. Molli -kuvakirjateoksen kansi.

Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta

LIITE 2. Aukeama 4. Näyte aukeamasta Molli -kuvakirjateoksessa.

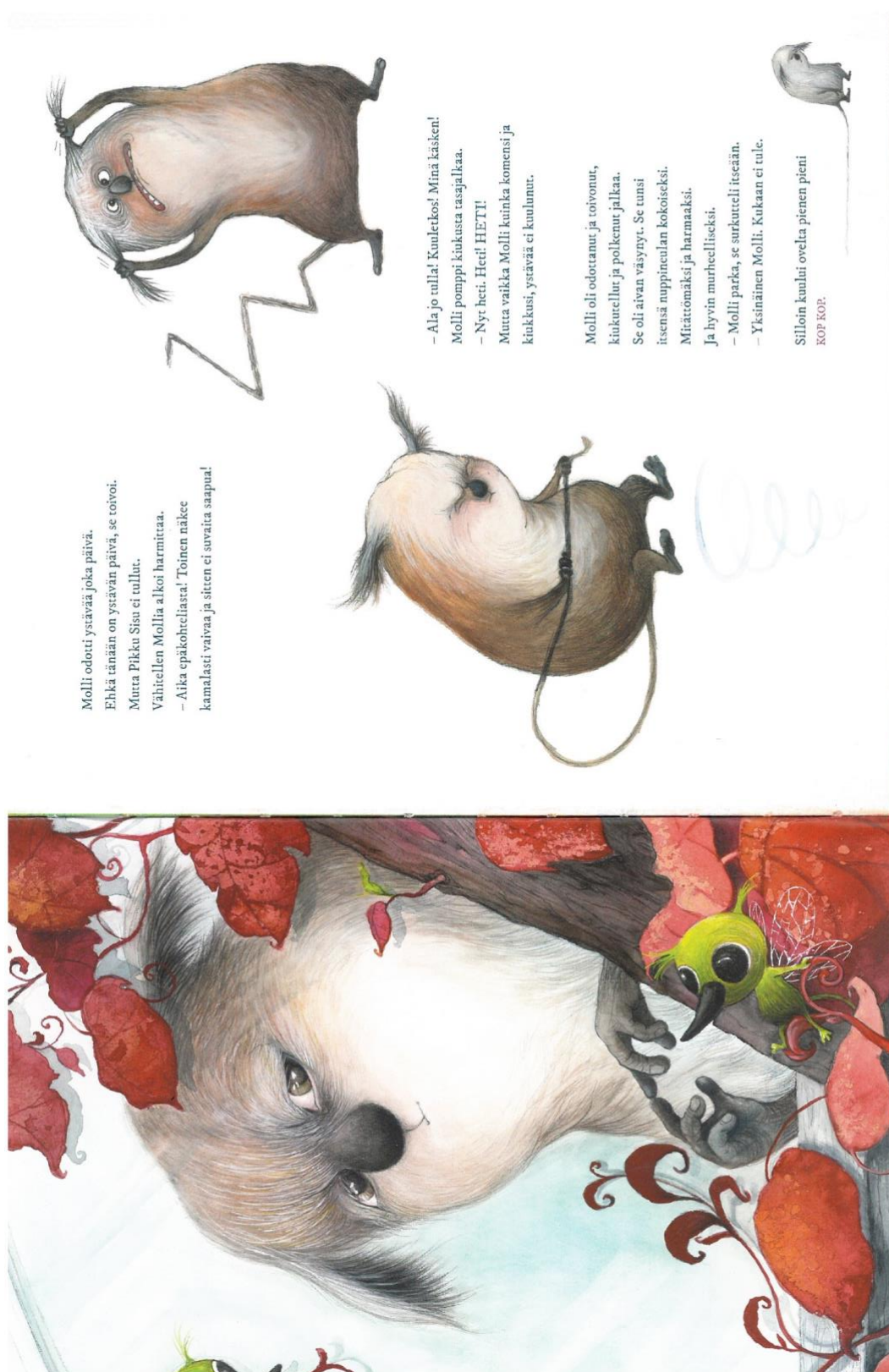
Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta

LIITE 3. Aukeama 9. Näyte aukeamasta Molli -kuvakirjateoksessa.

Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta

LIITE 4. Aukeama 13. Näyte aukeamasta Molli -kuvakirjateoksessa.

Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta

LIITE 5. Aukeama 14. Näyte aukeamasta Molli -kuvakirjateoksessa.

Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta

LIITE 6. Aukeama 15. Näyte aukeamasta Molli -kuvakirjateoksessa.

Lupa kuvan julkaisuun saatu Lastenkeskukselta ja Katri Kirkkopellolta